Anul III. August, 1909. Nr. 8.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru ştiinţa şi vieaţa bisericească.

Abonamentul: Pe un an 8 cor.; pe o jumăt. de an 4 cor. — Pentru România 10 Lei.
Un număr 70 fil.

PENTRU NOI!

Invinuirile pătimaşe şi acuzele nedrepte împotriva preoţimei şi preste tot a oamenilor bisericei, nu mai contenesc. S'au început din pricina căderii dela Oraviţa şi par a nu sfârşi până nu vor înfrânge pe slujitorii lui Christos şi nu-i vor pleca unor slujbe deşarte poate. Ziaristica noastră, — chiemată a fi călăuza opiniei publice, azi în mare majoritate în loc ca să fie cronicarul drept şi sincer al faptelor petrecute, scoţând din aceste învăţămintele atât de trebuitoare unui neam, ce e încă la începutul unei vieţi conştii, — e stăpânită de o seamă de ambiţioşi, al căror ideal pare a fi cearta, întrecându-se unii pe alţii în râvna, vrednică de o cauză mai bună, de-a împunge pe cineva cât mai bine. Cetitorul cinstit, ce nu se lasă răpit de patima scriitorului, rar, foarte rar, va găsì discuţia impersonală a chestiunilor, ci mai des e nevoit a svârlì cu indignare din mână hârtia ce rabdă atâta lipsă de ori-ce bun simţ. În special, critica pornită de o vreme împotriva preoţimei nu mai e critica dreaptă, menită a deschilinì răul de bine şi a sădì în pământul îngrijit sămânţa adevărului, ci e de-adreptul *efluxul pătimaş al urei şi nechibzuinţei* unor oameni neputincioşi a se ridica mai presus de sufletul lor îngust, de a înţelege şi apreţia rostul unei corporaţii, a unei tagme, ca cea a preoţimei în sinul neamului nostru; ba mai mult, această campanie purtată cu îndârjire răutăcioasă pare a fi lupta deschisă împotriva popilor, susţinută de aceia, cari sub pavăza dorului de a îndrepta lucrurile, în ascuns clocesc usurparea prestigiului clerului.

În această socotinţă îmi vor da dreptate până şi autorii nesfârşitelor incriminări, ce s'au adus preoţimii şi bisericei noastre de sus până jos, dacă vor fi ispitiţi a face bibliografia tuturor articolelor îndreptate împotriva preoţimei şi vor tresărì înşişi de sfială pentru osânda ce au spus asupra clerului nostru, care şi azi *e paznicul neadormit al sufletului neamului şi e hrănitorul conştiu al acestui suflet.*

Nu voiu pomenì după dat și număr mulțimea articolelor din «Tribuna», «Libertatea» și celelalte tovareșe credincioase, cari culminau în: «poporul să nu mai asculte de popi»... «poporul să se ferească de otrava ce-i împart aceștia... să-i scoată din biserici»...; nici nu voiu stăruì asupra necuprinsului dezastru ce ar fi urmat, dacă aceste povețe erau îmbrățișate de suflete primitoare. Voiu aduce însă un caz tot atât de caracteristic doveditor pentru cele mai sus spuse: «Țara noastră» Nr. 19 a. c. spune: «...s'a trecut dăunăzi și ziua de 3/16 Maiu. Nici glas de clopot, nici povață de pe amvon n'a răsunat ca să deslege din cronicele trecutului nostru amintirea acestei zi glorioase, să arete urmașilor icoana măreață a acestei pășiri uimitoare a poporului românesc din «marele principat al Ardealului». Nu s'a făcut nici un praznic și nu s'a spus nimic... Urmașii arhiereilor de atunci de sigur că nu și-au purtat gândul pe câmpia de lângă Târnavă și o bună parte din preoți, urmași tribunilor noștri legendari, n'a fost de sigur robită de puterea amintirii...» Am pus la o parte acest număr și am căutat pe cel premergător, în care nădăjduiam a găsì — prin vre-o minunată prefacere — un număr festiv, jertfit unei extinse propagande pentru întroducerea unei mari serbări naționale întru «amintirea acestei zi glorioase», și am rămas uimit! Deși am răsfoit cu toată băgarea de samă de nou și repețit, *n'am găsit un singur cuvânt* despre această zi glorioasă, decât datul din fruntea gazetei: «Sibiiu 3/16 Maiu 1909». Simțiți acum mirosul urei neîmpăcate, ca și a totalei inconștiențe?! Unde e stăpânul adevărului care să măsure cu cumpăna dreptății?

Mai în urmă până la «Transilvania» organul societății noastre culturale «Asociațiunea» organul care ar trebuì să ia sama poziției sale, tipărește negru pe alb «*...lumină se va face când preoții vor fi conștii de chiemarea lor, ceiace nu va fi niciodată...*» Nr. III. p. 194). Nu impoartă cine și-a permis astfel de judecăți însoțite de prorocii (?) ci ne doare că au fost îngăduite să vadă lumina zilei — și tocmai în «Transilvania».

Vom avea și noi păcate, cari trebuesc lecuite, între cari poate cel mai mare e lipsa unei organizări conștii, care ne-ar da puterea a reduce la adevărata valoare toate eșirile nechibzuite a unor oameni nesocotiți.

A noastră e vina, că nu ni-se recunoaște meritul după vrednicie. Nu suntem considerați și nu avem cuvenita ascultare, pentrucă în trecutul nostru de cinste și muncă fără preget am fost prea modești, supuși loiali, gata a împlinì cererile tuturor celor ce aveau lipsă de noi, fără așteptarea unei remunerații, am îngăduit pretensiunilor, ce veneau din ori ce parte; indulgența noastră caracteristică și modestia oamenilor muncitori

fără sgomot, a obicinuit lumea noastră să tot aştepte, dară nimic să nu dea. In toate întreprinderile salutare, în acţiunile mari puterea razimă în preoţime de-adreptul ori mijlocit, și întotdeauna aceştia sunt muncitori sârguincioşi, sprijinitorii conştienţioşi şi stăruitori.

Să nu ne coborîm la vremile mai vechi, mărturii nemincinoase ale unui trecut îmbelşugat în cinste şi fapte vrednice, pe care se razimă existenţa noastră de acum şi prin care avem îndreptăţirea la un viitor, dându-ne desăvârșita garanţă că și în viitor vom fi capabili de îndeplinirea problemelor impuse de vremile schimbate, — să ne întrebăm numai aşezămintele mai nouă: sporirea însemnată a fundaţiunilor, înălţarea catedralei metropolitane, chiar palatul Asociaţiunii, chestiunea salvării şcoalelor, răspândirea culturei la sate etc. etc. şi se va vedea că preoţimea și-a luat și-și ia cu belşug partea de muncă cuvenită. Dar unde e recunoștinţa şi respectul? In schimb iată icoana posomorîtă a stării noastre.

Suntem tractaţi ca niște servitori, cu cari nimeni nu-și sfarmă capul, căci și așa nu vom abzice serviciul, nu vom «fugì». Pentru păcate neînsemnate şi chiar nedovedite suntem aspru mustraţi, greşala nechibzuită a câtorva revarsă atâta osândă asupra întregei corporaţii, fără nici o rezervă și fără excepţie, uitându-se ori-ce merit, prin care ne-am fi câștigat dreptul la recunoştinţa și stima neamului. Lumea mare cu atât mai puţin își aduce aminte, că și preoţimea își are doruri de împlinit, își are pretensiunile sale justificate prin prestaţiuni, pe cari bucuros și-le însuşesc alţii, dar despre cari nimeni nu-și dă seama. In locul respectului avem parte de un *formal dispreţ*, erezit pe urma umilinţei noastre din vremea de neştiinţă a trecutului, mai mult, decât pe urma unor păcate din inconştienţa celor de acum. Ba poate tocmai faptul, că preoţimea în tot trecutul său a fost gata fără hezitare a-şi pune puterile în slujba ori căror cauze comune, fără a aştepta un indemn deosebit dela factorii cari le reclamau sprijine, a obicinuit lumea mare cu ideia, că *preoţii sunt datori a săvârşi toate acestе, fără a se mai ţinea seamă de prestaţiunile lor*, și poate aceasta a scăriţat preţuirea după adevărata valoare a faptelor lor.

Liberalismul vremilor nouă ne împinge tot mai spre unghiu. Cuvântul nostru — acum când poate putem glăsuì mai cu temei la vorbă — nu e ascultat, predica noastră mai mult răsună în pustiu în lipsa puterii de a constrânge. Dacă intelectualii și-au format convingerea: «în biserică se învaţă neplăcut pe când în comedie (teatru) se predă plăcut cum se răsplăteşte virtutea și se pedepseşte viţiul, a asculta o oră pe un preot, căruia nu este

îngăduit a-i contrazice, poate fi bun dar nici decum plăcut», — poporul la rândul său se exprimă mai simplu: e datoria popii să ne spună că suntem păcătoşi şi tot el să se roage pentru noi! Erau vremuri când păcătoşii se ascundeau dela faţa preotului, azi preotul se teme de păcătoşii, cari nu se sfiesc a-i cere mâna, dar nu pentru a o săruta... Insemnătatea noastră e disparentă, suntem înlăturaţi şi izgoniţi când de aici când de colo, dacă nu suntem de-adreptul huiduiţi de capetele înfierbântate a semidocţilor, inteligenţa ne dispreţueşte, autorităţile politice ne umilesc şi batjocoresc, iar cele bisericeşti nu ne apără.

Statul — pentru care în vremile de acum e egală biserica creştină cu sinagoga jidovească ori cu o moşeie turcească, simţindu-se în atot puternicia sa mai presus de diferenţele confesionale — se trudeşte în chip şi formă a ne pune în serviciul său şi dacă nu va izbutì pe întreagă linia prin organele sale, ne închide totuş în altar, răpindu-ne şi bruma de drepturi ce ne-a mai rămas şi ferecându-ne mânile şi glasul ca să nu ne mai putem împlinì datoriile către neam.

In biserică, deşì reprezentanţii naturali ai bisericii sunt preoţii, interesele bisericeşti şi preoţeşti sunt reprezentate de mireni. Nu pot trece fără a face cuvenita pomenire despre păcatul inconştienţei noastre, — căci numai în aceasta îşi găseşte explicarea faptul, — că la alegerile pentru sinodul arhidiecezan pe noul period au căzut asesorii consistoriali şi aproape toţi profesorii seminarului nostru, cari prin muncă conştienţioasă şi prin străduinţe vrednice şi-au câştigat recunoaşterea lumei româneşti şi au dreptul la recunoştinţa acestui popor, atât nemijlocit prin lucrarea lor, cât mai ales mijlocit prin preoţimea pe care i-o cresc; şi în locul lor au izbutit prin protecţia d-lor protopopi directori de bancă cari cu greu sunt în stare a îngăima zece cuvinte unul după altul şi prin dese mistificări au câştigat scaun de deputat toţi advocaţii şi candidaţii de advocaţi, cari au de a face mai mult cu şerpariul ţăranului, decât cu sufletul lui. *Conştiinţa datoriei a lipsit acolo,* unde preotul a îngăduit să se voteze pentru cutare..., care nu-şi aduce aminte de biserică decât când stăm în faţa astorfel de alegeri, iară dacă au trecut dl advocat nu se mai simte dator a contribuì şi el cu ceva alături de groşiţa cu greu muncită a ţăranului pentru măreţul scop al fondului cultural.[1] Acestor mireni în mare parte îmbibaţi de principiile şi ideile materialiste ale timpului, pe cari nu întârzie a le vădì şi în faptele lor, le sunt încredinţate interesele bisericii, pe

[1] Am cunoştinţă de advocat care adesea îşi bate pieptul pentru românismul său, e deputat sinodal şi a îndreptat pe epitropul respectivei biserici, palid de ruşine, fără să-i dea un gologan cu prilejul colectei generale pentru fondul cultural.

cari nu le pot înţelege, pentrucă nu-şi bat capul a le înţelege. Mi-aduc aminte de un băeţandru, deputat sinodal, cum se înfăţişa înaintea arhiereului albit de zile multe, cu amândouă mânile în buzunarele pantalonilor, vorbind tare şi fără cuviinţă. Unde ne sunt timpurile fericitului Şaguna, care cu bun gând şi cu deplină încredere a dat dreptul acestor mireni, când, şi cel mai îndrăzneţ îşi potrivea vorba după clipirea din ochi a Marelui Arhiereu! Şi cine reprezintă interesele preoţimei în corporaţiile noastre de sus până jos? Acasă în parohii de cele mai multeori încâlcesc mersul afacerilor tocmai cei daţi preotului spre ajutor — sinodul şi comitetul — (să nu mi-se tălmăcească vorbele împotriva constituţiei!) în sinoadele diecezelor — la noi îndeosebi — nu e un singur preot, iar protopopii, încredinţaţii preoţimei, şi dela cari am putea aştepta o deamnă prezentare şi un viu interes pentru subalternii lor, excelează prin necunoaşterea circularelor consistoriale pe cari le-au împărţit preoţimei, ori propun lucruri ridicole, dacă cumva nu sunt deputaţi în mai multe cicluri, aleşi deodată în mai multe cercuri, fără să-şi fi deschis gura vre-odată. Respect celor demni — puţini! Cei din centru nu se cunosc şi uneori nu ne înţeleg doririle şi nizuinţele şi aşa ale noastre interese nimeni nu le apără şi de noi nimeni nu întreabă.

Din această situaţie posomorîtă şi atât de neprielnică unei desvoltări solide şi fireşti a preoţimei noastre *salvarea nu o găsesc decât prin noi înşine.* Biserica e aşezământul lui Christos şi porţile iadului nu o vor birui, însă dacă prin resignarea şi nepăsarea noastră vom îngădui ca tot alţii să ne croiască soartea, lucrurile nu se vor îndrepta, ci vor decădea tot mai mult, procesul de descompunere va lucra cu repezime în această vreme caracteristică prin însuşirea de a surpà mâne ce a zidit astăzi. Neglijenţa şi apatia ce am dovedit până acum faţă de noi înşine, ne va târî înaintea tribunalului viitorului şi vom fi făcuţi răspunzători pentru întrelăsare în căutarea mijloacelor de salvare. Iar mijlocul sigur este: *organizarea solidă şi conştie a întregei corporaţii preoţeşti în vederea unor mai strânse legături colegiale, a unei activităţi unitare călăuzită de acelaş ideal măreţ,* spre care trebue să fie pironiţi ochii tuturor slujitorilor la altarul Domnului şi al neamului.

Toate stările sociale nizuesc tot mai mult spre organizare cât mai desăvârşită, separându-se tot mai mult unele de altele în afară, se încheagă tot mai cu dinadinsul în lăuntrul lor prin asociare conştie şi organizată. Pilda tuturor claselor sociale, a tuturor tagmelor de oameni cari slujesc unei cauze comune — profesori, medici, iurişti, neguţători, meşteşugari, muncitori, etc. — pe lângă porunca izvorîtă din relele ce ne bântue, ne impune

şi nouă datoria de a ne asocia şi organiza aşa fel, ca val vârtegiul lumei acesteia să ne lase nevătămaţi, ca nu cumva curentele aprigi ale zilelor de azi să înfrângă pe individul singuratec, să ne răpească cu sine, neavând puterea de rezistenţă ce ne-o dă tovărăşia conştie în muncă, în nizuinţi şi în sprijin împrumutat.

Ce am voì prin asociare? Să ne vedem de trebile noastre fără a tulbura armonia lumii! Vrem a nu mai persista în nepăsarea mistuitoare de suflete, vrem să ieşim din amorţeala ce ne stăpâneşte cu putere păcătoasă; duşmăniei potrivnicilor, căreia singuraticii au căzut jertfă, să-i opunem afirmarea deamnă a unei corporaţii, care nu numai plănueşte şi speră, ci lucră prin îndemn comun bine cunoscând scopul şi alegând nimerit mijloacele activităţii. Deşteptând ambiţie nobilă, înălţând curajul la muncă prin stârnirea plăcerii de oficiu, să ne putem îndeplinì mai cu dinadinsul datoriile impuse de slujba ce purtăm. Prin muncă unitară şi conştie să devenim mai folositori societăţii, asigurându-ne cuvenita influenţă în cercul nostru de activitate şi în cercuri cât mai largi. Prin reciprocă povăţuire să învingem mai uşor greutăţile ce ni-se opun, să delăturăm mai cu îndemânare piedecile ce se rostogolesc în calea bunului nostru mers şi stăvilesc izbânda activităţii noastre pastorale; iară de altă parte să ne oţelim puterile pentru o deamnă concurenţă faţă cu alte asocieri, ce au apucat înainte, să ne ridicăm şi asigurăm prestigiul, ce ni-se cuvine să stoarcem respectul ce ni-l datoreşte lumea, recâştigând cinstea şi autoritatea în jos şi asigurându-ne considerarea în sus.

In asociare am putea îndeplinì şi o mai extinsă muncă bisericească-culturală, atât pentru folosul nostru propriu, cât şi pentru îndreptarea vieţii poporului nostru. Cunoştinţele teoretice destul de extinse, cu cari ne provăd şcoalele noastre speciale, aşteaptă deoparte să fie potrivite cerinţelor vieţii reale, să fie aplicate în căutarea căilor mai nimerite pentru îndreptarea acestei vieţi; iară de altă parte să-şi găsească firul natural al unei desvoltări continue pentru dobândirea unei temeinice culturi speciale, răzimată pe fundamentul culturei generale, ce am izbutit a ne însuşì. Nu am putea vorbì încă de stăruinţe în o direcţie ştienţifică în câmpul activităţii noastre, dar nici neputincioşi nu am fi, când cei mai destoinici şi-ar încercà forţele şi când cei cu vederi mai largi, cu o cultură extinsă şi ştiinţă temeinică se vor simţì îndemnaţi a se pune în fruntea noastră, a ne da directivele şi a ne sprijinì munca. Până atunci însă în această direcţie poate ar fi suficient deocamdată *susţinerea şi întărirea acestei reviste,* singura chemată a da şi la noi un avânt culturei noastre speciale, care nu va întrelăsa a fi mereu ştienţifică pe lângă direcţia

practică ce urmăreşte. Mai arzătoare însă se arată trebuinţa de a ne îndrepta către popor, decât a stărui în o direcţie ştientifică. Hrana sufletească a acestei mulţimi în bună parte azi e amestecată cu atâtea ingredienţe primejdioase, încât doftorul sufletesc are de lucru. Aici asociarea clerului ar avea extins teren de muncă cu frumoase şanse de izbândă. Hrana acelui suflet simplu nu trebue să fie complicată, ci simplă ca şi simplitatea lui, dar sănătoasă şi împărtăşită cu precauţiune. Prin conferenţe religioase aranjate cât mai des şi susţinute de cei mai buni cu căldura credinţei şi puterea dragostei, apoi prin broşuri, fără a fi prea didactice, strânse în paragrafi, ci în chipul naraţiunilor, a povestirilor, rupte din cercul ocupaţiunei, vieţii şi modului de gândire al ţăranului nostru, din care însă să picure moralul şi virtutea ca uleul, *se poate face văzut Christos*, ori se trezeşte râvna de a-l vedea, chiar dacă va trebuì să se urce pe lemn (smochin) creştinul, ca Zacheiu, — şi îndreptarea urmează.

În aceiaş măsură e nevoie de puterea clerului organizat: pentru îndreptarea morală în lăuntru, mai mult poate decât în afară. Fără să mă jăluesc asupra stricăciunii morale ce bântue în vremea noastră, sunt nevoit totuş a constata semnele bolnave ce se arată pe corpul nostru. Arborele vieţii noastre preoţeşti, privit mai ales prin lumina trecutului, ne pare frumos, plin de vieaţă, promiţător de îmbelşugate roade, examinat însă mai deaproape fără părtinire şi fără rezerve, vom băga de seamă ici-colea că la rădăcină roade ceva, iar la coroană s'au agăţat multe bălării. Şi în vieaţa noastră s'au vârît, şi caută tot mai mult a se vârî, scăderi cari până acum n'au fost cunoscute. Atât de mult comentata cădere dela Oraviţa poartă în sine pecetea slăbiciunei sufleteşti, dacă nu a lipsei de conştiinţă a unei însemnate părţi a preoţimei. Hîdoasa campanie din dieceza Caransebeşului în vederea alegerilor pentru sinod. eparh. a fost dovada unei dureroase slăbiri a caracterului şi conştiinţii de sine a preoţimei, căci dacă preoţimea de acolo îşi da sama de scopul urmărit de duşmanii intereselor bisericii şi toţi îşi înţelegeau rostul în situaţia aceea aşa de ameninţătoare, atunci cei răi nici nu îndrăzneau a ridica pretenţii la scaune de deputaţie în nădejdea unei izbânzi depline, pentrucă tot noi *popii suntem stăpânii satelor noastre prin puterea şi autoritatea morală cu care ne-am îmbrăcat şi nimeni fără voia noastră nu poate vâna oameni în mica noastră împărăţie.*

Aceste simptoame îngrijitoare pretind o grabnică acţiune de premenire, ca nu cumva din decădinţă să apucăm pe povârniş. Şi nu suntem scutiţi nici de alte scăderi. Ochiul băgător de samă observă, că s'au împământenit şi în vieaţa noastră alte idealuri,

decât acelea ale adevăratului apostol, ne preocupăm de atâtea idei străine de ființa noastră, ne frământă gânduri de tot felul, menite a restrânge interesele religioase până aproape la o trecere cu vederea, încât puterea credinței a lâncezit și vieața religioasă nu poate influința după cuviință vieața noastră socială și familiară. Şi că religiunea nu poate influința în măsură cuvenită vieața familiară, socială, școlară etc. vina o purtăm în bună parte și noi. Ni se aduce invinuirea în oarecare măsură nu fără temei — că cei tineri suntem ambițioşi, închipuiți, îngâmfați chiar și dispreţuitori până şi de slujba ce purtăm; celor bătrâni li-se spune neputincioși și netrebnici, iar cei mijlocii sunt acuzați de materialism, vânători fără frâu după ban, mânați de grijile familiei grele, şi — nici unii nu rămân fără atribut. Apoi se observă şi la noi un traiu prea liber uneori, o vieață laxă, inmorală chiar, care compromite cinstea preoţească în fața poporului. Prestigiul moral e condiția de existență fundamentală a oricărei societăți, corporaţiilor ca și a individului, cu atât mai mult se pretinde această calitate celor chiemați a fi păzitorii marelui public, ca și a vieţii private.

Asociarea prin puterea ei disciplinară, ar avea înnalta chiemare a curăţi neghina din holdă, a nivela toate scăderile dintre noi, îndreptând pe cei cari prin felul traiului lor compromit viața în fața mulțimei, surpă demnitatea și vaza preoțimei, și contrarii intereselor ei.

Acuzatorii, al căror ieşire o condamnam la început se vor simţi plecaţi a spune: totuş e putred mărul şi noi vream să-l curăţim! Nici eu nu voiu să susţin că în pădurea verde nu sunt uscături, că în șirurile preoțimei n'ar fi păcătoși vrednici de înfierat, că în atâtea cazuri suntem neputincioși, că ne lipseşte conştiinţa puternică, pe care o dă tovărăşia solidară a unei stări sociale organizate, — dar multe sunt vina împrejurărilor pe cari nu le putem învinge şi nu le putem supune şi stăpânì şi apoi om fiind şi preotul în luptă cu viața, izolat de cele mai multeori în singurătatea comunei sale, lipsit de o atingere mai deasă pentru comunicarea ideilor, pentru întărirea convingerilor, brusc tocit de experienţe triste, — lâncezește, se înmoaie și dedă unor îndeletnicíri, cari îl feresc de un sbucium aprig şi poate îi ajutoră și existența.

Nu voiam nici decum să susţin, că la noi n'ar fi rele de vindecat, dară să se ţină seamă, că preoţimea e nervul de viaţă al bisericei, că ea e reprezentantul cauzei, adecă a bisericei, care concept nu poate fi despărţit de preot, iară lovirea nechibzuită a acestuia e lovirea însuşi a aşezământului, oricât ar spune cineva că doborând pe preot va înălţa biserica... Mai ales la noi, unde

viața sufletească a neamului nostru diferă mult de aceea a altor neamuri, ruperea alipirei poporului către preot e sdruncinarea legăturei lui cu biserica și precum de greu e a urnì pe român din dedarea dela un obiceiu moștenit, tot așa, de anevoioasă e întoarcerea lui, de pe drumul apucat. Deci oricine și-ar propune a smulge patimile și a curățì păcatele dintre reprezentanții bisericii, dacă poartă în suflet dorul unei îndreptări spre bine și nu furtuna unei patimi, nu va putea purcede decât domol, cât mai omenește, să *lucre cu mâna înmănușată*, care încă nu exchide ca mâna îmbrăcată în mănușe să fie condusă de o hotărîre energică, răzimată pe o convingere tare și dreaptă. Cea mai păcătoasă procedură e a învinuì și a nu dovedì. Cine are îndrăzneala de a ridica acuză să aibă și omenia de a dovedì prin acte și fapte, ca cei vinovați să-și tragă consecuențele. E necinstită și mult mai dezastruoasă campania ce s'a purtat de ziaristica noastră împotriva arhiereilor, cari «se guvernamentalizează» «dau mâna cu guvernul pentru a sparge constituția noastră bisericească, lucră împotriva intereselor bisericei» și alte și alte — fără fapte și dovezi.

Toate aceste rele, al căror pomelnic lapidar s'a văzut mai sus, n'ar putea bântuì în așa măsură câmpul vieții noastre de preoți, ba ar putea fi curățite fără să lase urme, dacă s'ar putea înfiripa acea putere neînfrântă, ce se chiamă: *conștiință trează*, care stârnește râvna spre împlinirea datoriei. Însă conștiință generală însoțită de însuflețirea neprihănită și, abnegațiunea nobilă, condiții fundamentale ale oricărei premeniri și îndreptări spre mai bine, nu se pot realiza decât prin concentrarea forțelor proprii, prin o sistematică muncă în comun, prin asociarea tuturor în o tovărășie conștie, căci aceste sunt calități și virtuți la cari omul în singurătate nu se poate avânta.

Nu e nouă ideea organizării, a asocierii clerului. Încercări sporadice, glasuri răslețe au mai răsunat și până acum în această direcție, dar fără izbândă. Un grup de preoți râvnitori din jurul Lugojului au făcut încercări vrednice, dar s'au poticnit de nepăsarea, dacă nu de opoziția directă a autorităților superioare, cărora se adresaseră pentru sprijin.

Nici eu nu-mi fac iluzia unei organizări desăvârșite și generale, care deodată să cuprindă întregul cler — va venì și aceasta la vremea sa — mă adresez deocamdată tuturor celor înțelegători, cari simt trebuința imediată a unui mijloc de îndreptare spre mai bine, pentru a da prilej unei discuții, din care să răsară lămurită și închiegată organizarea.

Unei organizări demne nu i-se poate opune nici o piedecă externă, dată fiind pilda organizării tuturor claselor de oameni,

a tuturor stărilor sociale — din cari lipsește numai starea preoțească — și nimeni nu va putea nutrì gânduri de opoziție ori zădărnicire, câtă vreme numai unul care nu are la inimă interesul acestei preoțimi, ar putea să oprească preoțimea, ca să nu-și apere interesele sale, să nu fie consultată nici în ce o privește pe ea, ci să fie ținută sub veșnic tutorat.

Asociarea preoțimei n'ar avea să nizuiască spre răsturnarea ordinei existente prin tendințe anarhice, nici să urmărească scopuri divergente, ci mai vârtos concentrându-și forțele, să se smulgă din indolența de până acum, să-și apere interesele proprii ca și ale obștei *și atunci*, când procedura sa legală s'ar părea că contrazice opiniei publice scâlciate, să și susțină dreptul de a discuta, a intervenì și chiar a lupta pe drumul drept împotriva tuturor relelor, să aibă putință a-și exprima părerile în toate chestiunile, cari ne ating pe noi, și îndeosebi să pornească o continuă muncă unitară, precizată după un plan chibzuit, ca deacum străduințele reslețe a singuraticilor să nu se peardă în neștire.

Planul unei organizări nu are la spate nici un fel de rezerve pătimașe, ci izvorește din trebuința simțită în cercuri tot mai largi, de a da fără amânare o corectă îndreptare scăderilor nenumărate. Cu toată necesitatea poruncitoare a unei organizări, simțită și mărturisită de mulți cu prilegiul deosebitelor întruniri preoțești — cunoscând apatia și lipsa de interes cărora suntem robiți, nu mă mângăi cu gândul că ideea va fi îmbrățișată pe deaîntregul; *de aceea mă adresez deocamdată tuturor celor ce consimt cu această părere, rugându-i să-și trimită la redacția acestei reviste cuvântul de aderență*, pe urma cărora un comitet provizor va căuta să susțină legături strânse cu toți aderenții și va muncì din răsputeri ca ideia organizării în cel mai scurt timp să cuprindă straturi cât mai largi. Și dacă va fi să ne ajungă din urmă măreața sărbare de recunoștință ce datorim mai ales noi preoțimea în amintirea centenarului nașterii Marelui Arhiereu Șaguna tot nepregătiți și lipsiți de o pioasă însuflețire, acea sărbătoare care, — măsurată după tăcerea și desăvârșita nesocotință de până acum, a celor chiemați a stârnì toată suflarea românească pentru o deamnă manifestare, — va fi o sărbătoare tăcută a sufletelor simțitoare — cel puțin să aibă darul de a ne trezì conștiința să ne dea îndemnul ca în timpul cel mai apropiat să aducem prinosul nostru de recunoștință celui mai mare organizator al bisericei și neamului, prin o organizare conștie a tagmei preoțești.

Și dacă va fi ca sărbarea în amintirea centenarului dela nașterea marelui arhiereu Șaguna să rămână o sărbătoare tăcută a sufletelor simțitoare, fără să aibă înfățișarea unei imprimătoare și demne manifestații de recunoștință, adusă memoriei *lui* de toată

suflarea, ce se închină cu smerenie spiritului său vecinic trăitor[1] şi cu care mai ales preoţimea îi va rămânea datoare, — să aibă cel puţin darul de a ne trezì la conştiinţă pentru viitor, ca în timpul cel mai apropiat *celui mai mare organizator al bisericei şi neamului nostru să-i aducem prinos de recunoştinţă organizarea conştie a preoţimei.*

Încheiu nutrind nădejdea tare, că gândul exprimat de mine va fi părăiaşul, care eşit la lumina zilei, va atrage văi şi părauă, până va fi râu mare care să poarte cu demnitate şi încredere corabia bisericei noastre — mai ales dacă şi mai marii bisericei noastre se vor încălzì, sprijinind stăruinţele noastre, şi vor îmbrăţişa cu căldura cuvenită rezultatele dobândite de noi, pentru a-le înălţa şi răspândì folosul. *Preotul P. Moruşca.*

DUALISMUL ANTROPOLOGIC.

Firea omului are însuşirea de a se interesa de tot ce există în şi afară de sine. Ochiul său cercetător se îndreaptă cătră toate fǎpturile, începând dela cele mai neînsemnate formaţiuni anorganice până la imensele corpuri ce plutesc în înălţimile cele mai îndepărtate ale universului. Nu mai puţin formează fenomenele psihice tot atâtea probleme, spre resolvarea cărora îl îndeamnă pe om tendinţa sa irezistibilă de a cunoaşte. Cunoaşterea adevărului, activarea aptitudinei celei mai alese a firii omeneşti, este potenţa ce ne stăpâneşte în mod absolut.

Şi dacă condiţiunile vieţii nu permit, ca fiecare individ să cerceteze întregul domeniu accesibil experienţei şi cugetării, ba nici măcar o parte relativ foarte limitată, totuş nu putem presupune, că un om ajuns la maturitate spirituală să nu simtă necesitatea de a cuprinde cel puţin în liniamente generale întreaga existenţă, de a-şi forma o icoană mulţămitoare, o concepţiune despre lume. Trebue să fie — zice Lasson cu tot dreptul — părăsit cu totul de D-zeu şi de spirit acela, care trece prin lumea aceasta fără a-şi da seamă de întrebările mari ale existenţei. Dacă nu altceva, cel puţin moartea, cătră care alergăm cu toţii, trebue să ne determine spre meditare asupra originei şi scopului existenţei noastre.

Concepţiunea despre lumea mare se îndreaptă totdeauna după icoana ce ne-o câştigăm despre fiinţa noastră proprie, căci omul este reflexul lumei mari, nu în sensul monadelor lui Leibniz, după care întregul univers se oglindează în fiecare monadă, ci formând împreunarea într'o unitate a elementelor ei constitutive esenţial diferite.

Cuvintele scrise pe templul lui Apollo din Delphi grăesc cătră oamenii tuturor timpurilor în forma unui imperativ categoric: γνῶθι σεαυτόν.

[1] Şi aceasta numai în urma tăcerii păcătoase şi desăvârşita nesocotinţă ce tot mai dovedesc cei chiemaţi a sufla în buciumul de trezire.

Dela modul în care am satisfăcut acestei recerinţe de a cunoaşte propria noastră fiinţă, va depinde concepţiunea despre lume şi vieaţă. Enigma lumii ni-se prezintă în lumină diferită, dupăcum privim omul în sens materialistic ca o problemă pur fizicală sau în sens spiritualistic-dualistic ca o problemă metafizică.

Iară pentru întocmirea vieţii noastre este această întrebare de însemnătate necalculabilă. Dacă sunt numai o mână de ţărână sau cel mult un animal organizat mai fin prin intervenirea nu ştiu cărei întâmplări oarbe, menit a vegetà câteva clipe şi a trece apoi la neexistenţă, atunci de sine înţeles, scopul unic şi cel mai înalt poate fi numai a gustà cât mai mult plăcerile lumii acesteia, având totdeauna în vedere că astăzi sunt, mâne nu voiu mai fi, deci nici o clipă să nu rămână neîntrebuinţată. Sunt însă mai mult decât un conglomerat de părţi materiale, este propria mea fiinţă o substanţă imaterială, nemuritoare, întocmirea şi rostul vieţii mele este altul.

Învăţătura bisericii creştine referitor la această întrebare este dualismul. Fiinţa omului constă după această învăţătură în îmbinarea a două substanţe esenţial diferite într'o unitate, a substanţei spirituale sufleteşti şi a celei materiale trupeşti. Aceasta este presupunerea naturală a fiecărui om nepreocupat. Conştiinţa comună a oamenilor tuturor timpurilor mărturiseşte concepţia dualistă despre om.

Chiar şi în timpul cel mai vechiu din care ni-s'au păstrat oarecari date despre părerea oamenilor cu privire la această chestiune, aflăm, că se făcea deosebire între trup şi suflet. Deosebirea bătătoare la ochi ce există între corpurile vii şi cele moarte, precum şi fiinţele ce se înfăţişează în vis vor fi dat prima anză la acceptarea unei puteri deosebite de corp. Această putere, ca cea mai aleasă parte din om se privea îndecomun ca principiul unei vieţuiri după moarte. Bineînţeles dualismul acesta era materialistic. Şi sufletul se privea tot de ceva material, deşi de o organizaţiune mai fină. Omenimea şi-a trăit atunci etatea copilăriei.[1] Intreaga ei cugetare era absorbită de lumea externă. Toate realităţile i-se înfăţişau în formă materială, aşa că nici sufletul nu şi-l puteau închipuì altcum decât tot ca ceva material.

Sufletul (ψυχή) la Homer este personificarea puterii de vieaţă, un corp eteric în trupul material, capabil de a se despărţì de acesta şi a exista ca εἴδωλον, ca umbra omului de mai nainte (Od. X. 495; XI. 222; Il. XXIII. 100). Omul propriu (αὐτός-ul) este trupul (Il. I. 4); faţă de acesta stă sufletul ca principiul de vieaţă dătător şi ca atare nesupus morţii (Il. XXIII. 65).

Egiptenii credeau, că sufletul e o icoană fidelă a trupului vizibil, fireşte în miniatură. În momentul morţii părăseşte trupul, dară nu pentru totdeauna; în aşteptarea acestei eventualităţi trupul se îmbalsama păstrân-

---

[1] Cf. Ad. Wuttke «Geschichte des Heidenthums», Breslau 1852. Vol. I. Teoria istoriei (după principiile lui Hegel).

du-se ca mumie. Se credea, că mai ales în timpul de către seară se întorc sufletele iară la trupurile lor, o credinţă, care poate pe baza unei indicări neexacte, l-a adus pe Herodot la afirmarea greşită că Egiptenii ar crede în metempsihoză sau în migrarea sufletelor.

E caracteristic că pe lângă alte numiri, la toate popoarele vechi obvine umbra ca închipuirea cea mai pregnantă despre suflet. Prin aceasta se exprimă nepipăibilitatea sufletului într'un mod foarte intuitiv, de altă parte iară putea satisface celeialalte recerinţe esenţiale, adecă asemănării cu trupul extern, precum o aflăm aceasta şi la Egipteni.

Totuş nu mulţămeşte pe deplin această închipuire. Umbra redă ce-i drept conturile generale ale trupului, dară puterea şi vieaţa, ale căror principiu avea să fie sufletul, nu se exprimă prin umbră. De aceea, chiar pe contul nepipăibilităţii, a fost identificat sufletul când cu inima când cu sângele, când iarăş cu aburul respirării, cari toate ni-se prezintă ca condiţiuni neapărate pentru vieaţă.[1] În limba comună nici chiar în timpul de faţă nu s'au perdut cu totul urmele acestei identificări. Şi astăzi se vorbeşte despre dureri de-ale inimii, nevoind a exprima prin aceasta oarecari alteraţiuni abnorme de natură fisiologică, ci anumite afecte pur psihologice.

Nici chiar filozofii cei mai vechi ai Grecilor, cu toate speculaţiunile lor îndrăzneţe asupra fiinţii obiectelor din complexul naturii şi asupra zeilor în cea mai mare parte identificaţi cu natura, nu s'au putut ridica peste dualismul materialistic moştenit dela străbuni. Progresul lor faţă de părerile popoarelor vechi, constă în aplicarea rezultatelor obţinute pe terenul filosofiei naturale la precizarea fiinţii sufletului.

Elementele constitutive ale lumii sunt: pământul, apa, aerul şi focul către cari a mai adaus Aristotel eterul sau cvintesenţa (*πέμπτον στοιχεῖον* quinta essentia). Aceste elemente le-au împărţit după însuşirile lor caracteristice, în două clase, a) pământul şi apa, b) aerul, focul şi eterul. Aceste din urmă sunt mai alese; ele constituesc corpurile cereşti precum şi divinităţile, se deosebesc de celelalte mai inferioare (pământul şi apa) nu numai prin consistenţa subtilă, nepipăibilă, ci şi prin regularitatea şi perfecţiunea mişcării lor, (scil. în forma cercului). Materia dură din sfera sublunară e supusă la mari neregularităţi şi ca atare e de însemnătate inferioară.

Dacă zeii erau priviţi ca complexe din elementele superioare, de bună seamă nu i-se putu ascrie sufletului o substanţă de o calitate mai perfectă decât cea a zeilor, ci cel mult o substanţă calitativ asemenea cu cea a divinităţii. Inrudirea fiinţii sufletului omenesc cu substanţa divinităţii este o credinţă universală proprie oamenilor din toate stadiile culturale.[2]

Ea este proprie nu numai creştinismului ci tuturor religiunilor, căci posibilitatea religiunii e condiţionată subiectiv de aceasta presupunere.

---

[1] Cf. Tylor «Anfänge der Kultur» (trad. din limba engleză), I. pg. 422—429.

[2] Cf. Alex. Bain : «Geist. u. Körper» Leipzig 1874 vol. 3 din «Internationale Wiss. Bibliothek» p. 177.

Inainte de Socrate singur Anaxagora pare a se fi apropiat de noţiunea imaterialităţii sufletului şi a divinităţii. Spiritul (νοῦς), zice Anaxagora, este principiul extern, care a produs ordinea în lumea materială. Pe când toate corpurile materiale sunt amestecări din toate elementele, este nous, elementul curat şi neamestecat; el este *materia* cea mai subţire şi cea mai fină, mai subţire şi mai fină chiar decât aerul şi focul; el fiind neînfluenţat de materie, posede nu numai facultatea cunoaşterii, ci dispune şi de o energie mare, e activ şi izvorul a toată schimbarea, un primum movens. Dacă privim însuşirile lui νοῦς la Anaxagora, nu putem presupune că el n'a cuprins imaterialitatea divinităţii şi a sufletului în înţelesul propriu al cuvântului şi dacă totuş îl numeşte materie putem privì aceasta numai de o expresie neadecvată şi neajutorată.

Imaterialitatea sufletului a putut fi cuprinsă în mod adevărat abia după ce speculaţiunea filosofică s'a aclimatizat de-a binele cu întrebuinţarea noţiunilor abstracte.

Sofiştilor le revine meritul de a fi indreptat privirea cugetătorilor dela lumea externă asupra fiinţii proprii a omului, asupra problemei cunoaşterii şi a vieţii morale. Meritul lor constă însă numai în aflarea problemei, dar nu în resolvarea ei. Sofiştii neputând învinge greutăţile ce le-au întâmpinat, au propagat mai vârtos un relativism sceptic cu privire la cunoaştere şi ca consecvenţă subiectivismul pe terenul moral.

Stării anarhice provocate astfel de sofişti i-au pus capătul Socrate şi mai ales discipului său Plato, dând naştere unui curent nou şi sănătos pe terenul filosofiei. In legătură cu învăţăturile noetice şi morale au stabilit şi cu privire la fiinţa omului un dualism, care nu mai era materialistic. Sufletul e de natură spirituală, o fiinţă din lumea cea adevărată a ideilor, care spre pedeapsă a fost aşezată în închisoarea trupului, a principiului a tot ce e rău şi a neexistenţii.

Acest dualism a mai trecut prin unele modificări făcute de Aristotel, şi conformându-se cu învăţătura bisericii creştine bazate pe referatul mozaic despre crearea omului şi multe alte locuri din Test. vechiu şi nou, a primit sancţiunea unui adevăr fundamental al filosofiei eterne.

Insemnătatea cardinală a dualismului antropologic pentru religiunea creştină ni-se va descoperì în întreaga ei mărime dacă vom considera următoarele momente: sufletul privit ca o substanţă spirituală este după cum am amintit mai sus factorul subiectiv care condiţionează raportul către divinitate, numit religiune; împreunarea lui cu un corp material, invoalvă în sine posibilitatea mântuirii genului omenesc; învăţătura aceasta formează punctul de plecare pentru opera de mântuire a lui Isus Christos; ea este izvorul adevăratei vieţi morale. Putem zice cu tot dreptul că cu ea stă şi cade creştinismul.

Atacurile duşmanilor creştinismului până nu de mult se îndreptau mai ales încontra învăţăturei despre suflet. Nu e tocmai îndepărtat timpul, când aproape de pe toate catedrele universităţilor se predica evangelia nouă

a materialismului. Abia câteva decenii au trecut de atunci. Astăzi, după ce calmitatea a ajuns în drepturile sale, au dispărut cu totul aceşti predicători. Doară apostolii «Monistenbund-ului» înfiinţat în 11 Ianuarie 1906 în Jena sub prezidenţia profesorului Haekel, zelos preste măsură în promovarea binelui sufletesc şi trupesc a strănepoţilor venerabilului Bathybius, sau a celui al doilea protopărinte Amphirus lanceolatus, predică cu toată abnegaţiunea mântuirea nouă cu dogmele ei gâdelitoare pentru urechile maselor perverse şi semiculte.

De prezent domineazā spiritualismul cu diferitele sale nuanţe; spiritualitatea sufletului se poate privì ca indecomun recunoscută, cel mult împrejurul substanţialităţii sale se poartă o ceartă vehementă, care analizată mai deaproape se prezintă după cum vom vedea în decursul expunerilor următoare, ca o ceartă pentru cuvinte.

Unilateralitatea spiritualismului precum şi idealismului, care în timpul mai nou a început a-şi face cursul prin capetele filosofilor, periclitează celalalt punct tot atât de esenţial al filosofiei creştine. Trupul încetă a fi, după aceste teorii, aceea de ce-l priveşte conştiinţa comună a oamenilor, el devine o simplă reprezentaţiune sau cel mult un spirit de categorie mai inferioară.

Cu atâta temeinicie şi perseveranţă se combat posiţiunile numite ale filosofiei creştine, încât mirat trebue să-ţi pui întrebarea: ori de într'adevăr e îndreptăţită raţiunea la opoziţia ce se poartă în numele ei? E oare de fapt incompatibilă învăţătura bisericii cu legile minţii sănătoase?

Vom întreprinde o cercetare în aceasta direcţiune, examinând argumentele contrarilor cu privire la adevărul şi puterea lor de prestaţiune, folosindu-ne bine'nţeles de aceeaş armă a raţiunii. Mai întâi voim să resolvăm întrebarea referitor la

Trupul omenesc.

Spre a înlătura eventuale aşteptări, cărora n'am de gând să corăspund în cadrul acestei lucrări, ţin să declar în acest loc, că n'am în vedere probleme de caracter anatomic, morfologic sau în genere fisiologic. Ele sunt cei drept foarte interesante, dară în lupta ce se poartă în jurul concepţiunei despre om şi lume, le revine numai un rol secundar. Căci nu se întreabă ce construcţiune sau ce mod de funcţionare se poate constata în trupul omenesc, ci întrebarea e mult mai generală şi fundamentală; ea sună: există preste tot în univers, în sfera celor reale elementul numit materie? formează ea un ce real afară de conştiinţa fiinţelor cugetătoare, sau este ea numai ficţiunea, închipuirea acestor fiinţe?

Realismul şi idealismul sau conştienţionalismul [1] sunt direcţiunile contrare pentru cari formează întrebările aceste obiectul de ceartă. Realismul

---

[1] Realismul în opunerea către idealism nu este a se cufunda cu realismul în opunere către nominalism, căci acest din urmă fel de realism este identic cu idealismul. In evul vechiu şi evul mediu s'a discutat cu deosebit interes întrebarea ori de noţiunile generale precum plantă, animal, om etc. au existenţă reală sau sunt numai simple

reprezintă punctul de vedere al conştiinţei comune aşa zicând naturale a tuturor oamenilor nepreocupaţi. Nu numai subiectul are existenţă reală, ci afară şi independent de el există totatât de real lumea externă cu nenumăratele ei obiecte şi fenomene.

Idealismul

din contră afirmă că nu suntem îndreptăţiţi, ba ar fi deadreptul absurditate a ascrie existenţă reală unor obiecte ce cad afară de subiectele cugetătoare. Aceste şi ideile lor imanente formează întreaga existenţă reală. Toate obiectele externe în cari omenimea naivă vedea realităţi independente de eul cugetător, sunt numai ideile, reprezentaţiunile eului proiectate în extern. Intreaga lume externă e disolvată într'o existenţă ideală, e creaţiunea fantaziei eului, sau cel puţin e numai o existenţă înşelătoare părută.

O teorie mai paradoxă ca aceasta nu s'a stabilit nici când. Deşi abia în timpul modern a ajuns la însemnătate mai mare şi la o formulare mai precisă, totuş începutul ei se poate urmări până în timpuri foarte îndepărtate. Tendinţe idealistice se manifestează deja în evul vechiu. Astfel în panteismul mistic-teosofic al lui Laotse (chinez în v. 6. a. Chr.) desvoltat în scrierea sa «Tao-te-king» («Calea spre virtute») dară mai ales în filosofia Inzilor vechi. Brahmanas, o colecţiune de ode religioase (1000—500 a. Chr.) cari în mare parte cuprind explicări la odele religioase mai vechi (1500—1000 a. Chr.) împreunate în colecţiunea numită Rig-Veda, conţine pe lângă o sumă de instrucţii rituale, numite Brahmanas în sensul mai îngust al cuvântului şi unele părţi de caracter speculativ, aşa numitele Upanişade. Aceste conţin elementele unui sistem panteistic bazat pe noţiunile Brahman şi Athman. Brahman este fundamentul a toată existenţa. Athman se numeşte simburele sau esenţa proprie a tuturor fiinţelor şi obiectelor. Referitor la Athman sunt indentice întreolaltă toate fiinţele

---

numiri, cărora nimic nu le corăspunde în realitate. Plato bazându-se pe deosebirea, făcută de învăţătorul său Socrate, între noţiuni şi între fiinţele respective obiectele particulare cuprinse în noţiuni, ascrie numai acestora (noţiunilor) existenţă reală. Fiinţele şi obiectele din natură au existenţă numai întrucât imitează noţiunile sau ideile. După terminologia scholastică se exprimă aceasta învăţătură prin cuvintele: „universalia ante rem". Aristotel din contră afirma că existenţă adevărată au numai singuraticele obiecte şi fiinţe naturale, „forma" se află în mod real numai într'ânsele: „universalia in re". Un fel de nominalism se află şi în învăţătura lui Aristotel, însă ca dus până la extrem se iveşte el abia în timpul scholasticei. Aceşti nominalişti afirmă că noţiunilor generale nu le corăspunde nimic în realitate, ele sunt simple cuvinte, „flatus vocis". Spre a evita eventuale neînţelegeri ar trebui să le eliminăm cu totul. Insă spiritul omenesc este mult prea mărginit şi slab decât să poată pătrunde deosebirile minimale ce există între indivizii aceleiaşi specii, iară limba omenească este prea săracă în expresiuni, decât să poată atribuì fieştecărui individ un nume propriu, conform însuşirilor sale caracteristice. De aceea şi numai în scopul economiei cuprindem sub aceeaş numire indivizii între cari constatăm o asemănare oarecare.

De altă parte idealismul în opunere către realism, n'are nimic de a face cu diferitele tendinţe idealistice practice, fie ele etice sau estetice.

şi obiectele, iară Athman este identic cu Brahman. Aceasta învăţătură a fost desvoltată în timpul postvedic sau sanskrit (începând dela a. 500 a. Chr.) în o mulţime de sisteme filosofice parte ortodoxe, parte eterodoxe, după cum au acceptat sau înlăturat dogmele fundamentale din Upanişade.

Cel mai însemnat sistem ortodox, este sistemul (Vedanta) întemeiat de Badarayana. El deosebeşte două feluri de cunoaşteri una inferioară şi alta superioară. Cea dintâi nu se poate ridica peste dualismul dintre Brahman şi lume. Brahman este D-zeul personal, creatorul lumii esenţial deosebită de substanţa sa. Cea din urmă priveşte lucrul dintr'un punct de vedere mai înalt, faţă de care nu mai există dualismul. Lumea după Athmanul ei este identică cu Brahman, existenţa absolută şi lipsită de orice atribut, deci neaccesibilă pentru cunoaştere. Formula scurtă a acestei filosofii a identităţii sună: «Aham Brahman asmi; tat toam asi.» (Eu sum Brahman, aceea scil. Brahman, eşti tu). Eu sum identic cu Brahman şi Brahman eşti tu. Toţi suntem una. Lumea are existenţă reală deosebită de Brahman numai pentru cunoaşterea inferioară a vieţii practice; pentru cunoaşterea metafisică e lumea o înşelăciune, un vis, o icoană din oglindă, un fel de fată morgană, pe care Brahman ca un vrăjitor puternic o aduse la o existenţă părută, nimicindu-o şi producându-o din nou după anumite perioade. O astfel de existenţă a lumii e necesară, căci de altcum sufletul nu ar putea ajunge la cunoaşterea identităţii sale cu Brahman. La aceasta cunoaştere, zice Bradarayana, Athmanul nu poate ajunge altcum decât prin cunoaşterea neidentităţii sale cu lumea părută, căci Brahman precum şi Athman nu sunt accesibile cunoaşterii, sunt totdeauna subiectul, nici când însă obiectul cunoaşterei. Aceasta se mişcă numai în sfera celor părute, finite, astfel că formele şi atributele ei nu sunt valabile pentru Brahmanul absolut sau pentru Athman. Dacă am voi să fixăm acest sistem prin un nume, atunci ar fi a se determina mai întâi ca *monism* sau *panteism agnostic* cu privire la Brahman; iar cu privire la lume ni-se prezintă ca un *idealism noetic* sau mai precis ca *ilusionism.*

(Va urma).

CHESTIA UNIRII BISERICILOR.

Răspuns la o broşură.

(Continuare).

8. Autorul broşurei, de care ne ocupăm, vrea să-şi extindă dovezile până în prezent, afirmând, că şi în zilele noastre s'ar găsì «neuniţi», cari ar fi recunoscând primatul papal. Aşa unui oarecare Iustin Maurice i-ar fi făcut un învăţat rus, care tocmai ieşise dela sf. liturgie, următoarea descoperire: «Pe noi aşa ne învaţă, că biserica grecească de aceea s'a despărţit de biserica apusană, fiindcă papa a voit să fie capul tuturor bisericilor. Şi iată în liturgia, care chiar acum am ascultat-o, aşa se zice, că

Petru este *temelia bisericii, peatra credinţii, purtătorul cheilor împărăţiei cerurilor, întâiu între apostoli pe scaun şezător, mai întâiu decât toţi apostolii, temelia neclătită a dogmelor, căruia însuş creatorul a toate i-a dat cheile divine, puterea de a deslega şi a lega, pe el alegându-l de păstor pentru paşterea oilor, aleşilor, mieilor.* [1] De altcum nu am observat-o aceasta astăzi mai întâi. In imnurile ce se îndatinează a se cânta în ritul nostru, cu grămada sunt datele, cari lămurit dovedesc, că biserica noastră a recunoscut şi recunoaşte şi acum supremaţia sfântului scaun roman; în serbătoarea sf. Clemente, [2] Silvestru, [3] Leon [4] şi a altor mari papi, al căror cult l-am păstrat, pe aceşti sfinţi noi îi numim: *primate (verhovnic) al episcopilor, podoaba scaunului apostolic, cap divin al sfinţiţilor părinţi, capul dreptcredincioasei biserici a lui Christos etc.*

Ce vom răspunde la acest pretins argument, scos din cărţile rituale ale bisericei noastre, în favorul primatului papal?

Răspunsul în genere l-am dat în cele precedente, dovedind, că chiar şi acele mărturii ale părinţilor şi scriitorilor bisericeşti din Răsărit, cari unora li-se par a favoriza primatul papal, de fapt vorbesc *în contra* acestuia. Aceasta este o incontestabilă dovadă, că în biserica ortodoxă n'a existat nici odată dogma primatului jurisdicţional al papilor dela Roma căci altcum părinţii neapărat ar fi făcut amintire de ea. Iar, dacă o atare dogmă nu a existat în biserica ortodoxă, atunci *ea nu a putut primì expresie nici în cultul acestei biserici, deoarece cultul nu este altceva, decât manifestarea fondului de credinţă, care trăieşte în conştiinţa religioasă a bisericei.* Acest conex logic şi psihologic *există* între doctrina şi cultul bisericei ortodoxe!

Este adevărat, că biserica ortodoxă, urmând bisericei celei vechi, îi dă ap. Petru mare *onoare,* ceeace se poate vedea şi din cărţile rituale ale ei. Dar — ea a păstrat cu credinţă aşezămintele orânduite de Christos, care: «puterea, stăpânirea şi împărăţirea *asemenea şi întocmai precum lui Petru,* aşa şi celorlalţi Apostoli *fieşte-căruia* o au dăruit... cu aceiaş vrednicie întocmai i-a împodobit, cât *în nimica nu se află mai slabi sau mai jos decât sf. Petru».* [5] In monumentele literare ale cultului bisericei noastre prin nici un cuvânt nu se spune, că ap. Petru ar fi avut un *primat de jurisdicţie* asupra celorlalţi conapostoli şi asupra bisericei întregi. Atributele, cu cari este împodobit în imnurile noastre bisericeşti, se bazează pe locurile biblice dela ev. Mat. cap 16, v.

[1] In Mineiu la 16 Ianuarie.
[2] In Mineiu la 24 Noemvrie.
[3] In Mineiu la 2 Ianuarie.
[4] In Mineiu la 18 Februarie.
[5] Protocanonul lui Petru Maior, pag. 16 şi 23.

16—19 şi dela ev. Ioan cap 21, v. 15—17. Dar aceste locuri biblice sunt interpretate în cântările noastre bisericeşti într'un înţeles, care e cel mai obicinuit la părinţii răsăriteni şi apuseni, dar pe care censura papală nu l-ar admite, fiindcă este contrar primatului jurisdicţional al papilor. Iată de ce e numit Petru «temelia bisericei, peatra credinţii, temelia neclătită a dogmelor»: «pe *piatra Teologiei tale* a întărit Stăpânul Isus *biserica* neclătită, întru carea apostole Petre pe tine te slăvim»...[1] «pe unul l-a fericit şi l-a chemat Piatră, asupra căruia zice că *a întărit biserica*, adecă *asupra mărturisirei lui*»...[2] «pe *piatra* dumnezeeştii tale ***mărturisiri*** fiind întăriţi, cela ce eşti pe scaun mai întâi şezător»...[3] «pe ***temeiul credinţii*** sufletele tuturor credincioşilor, le-ai zidit»[4] etc. Iar dacă lui Petru i-a dat Christos puterea de a paşte oile, aleşii, mieluşei, iată cum este a se înţelege: «cu *întrebarea* cea de trei ori, adecă Petre iubeşti-mă, ***lăpădarea*** cea de trei ori Christos o a *îndreptat*. Pentru aceasta şi Simon (Petru) către Ştiutorul tainelor a zis: Doamne, toate le cunoşti, toate le ştii, Tu ştii că te iubesc, drept aceea către dânsul Mântuitorul (a zis): paşte oile mele, paşte pe cei aleşi ai mei, paşte mieluşeii mei, pe cari cu sângele meu i-am răscumpărat spre mântuire»...[5] etc. In legătură cu aceasta tâlcueşte şi Petru Maior cuvintele dele ev. Ioan 21, 15—17, precum urmează: «Iară îl întreabă: iubeşti-mă mai mult decât aceştia? că trebuia Petru mai mult decât ceialalţi să iubească pe Christos, fiindcă cui i-se iartă mai mult, mai mult iubeşte; şi lui Petru mai mare păcat i-s'a iertat decât celorlalţi, cari la patima lui Christos numai cât au fugit, iar de dânsul nu s'au lăpădat, precum s'a lăpădat Petru. Ii zice iarăş: paşte oile mele, că fiindcă Petru se lăpădase de Christos, nu fără pricină se putea şi el teme *să nu fi căzut din vrednicia apostoliei;* şi ceilalţi apostoli să se îndoiască şi doară învinovăţească; după ceeace a zis Christos la Math. c. 10, «carele se va lăpăda de mine înaintea oamenilor, mă voiu lăpăda şi eu de dânsul». Pentru aceea, ca nici el să nu se mai teamă nici ceialalţi să nu se îndoiască, după-ce înaintea tuturor a mărturisit, că-i pare rău de fapta ce a lucrat şi că iubeşte pe Christos, *iarăş înaintea tuturor îi înoieşte apostolia* şi-l vesteaşte apostol adevărat, zicându-i: «Paşte mieii mei, paşte oile meale».[6] Puterea cheilor, de a lega şi deslega, nu a dat-o Mântuitorul numai lui Petru, ci şi tuturor celorlalţi apostoli de-opotrivă, zicându-le: «adevăr zic vouă: *ori câte veţi lega*

---

[1] Mineiu pe Iunie 29, la Utrenie.
[2] Tot acolo la vieaţa sf. Petru şi Pavel.
[3] Mineiu pe Ianuarie 16, la Utrenie.
[4] Tot acolo.
[5] Mineiu pe Ianuarie 16 şi pe Iunie 29.
[6] Protocanonul lui Petru Maior, pag. 27.

pe pământ, vor fi legate în cer, și *ori câte veți deslega* pe pământ, vor fi deslegate în cer». [1]

Din felul cum interpretează cântările noastre bisericești locurile biblice pe cari se bazează atributele date lui Petru, se vede, că acele atribute nu sunt în măsură de a confirma vre-un primat jurisdicțional pe seama celui ce-l împodobesc. Și mai învederat rezultă aceasta din faptul, că întocmai aceleași atribute, cari se dau lui Petru, se aplică și altor apostoli, ba chiar și unor părinți și sfinți ai bisericei. Așa:

Pe Petru *și Pavel* îl laudă biserica *de-opotrivă*, — în cântările zilei pe care a închinat-o amintirei alor amândoi, ca să cunoască creștinii, că *aceiaș* cinste se cuvine a le-o da, nu unuia mai mare decât celuilalt, — astfel:« pe ucenicii lui Christos și *temeliile bisericii, stâlpii cei adevărați și temeiurile* și dumnezeeștile trâmbițe *ale învățăturilor* lui Christos... *pe mai marii apostolilor*, pe Petru și pe Pavel, toată lumea ca pe niște *mai întâi stătători* să-i lăudăm... Ceice sunteți între apostoli *mai întâi pe scaun șezători* și lumei învățători... Dumnezeești și cinstiți ucenici și tăinuitori și învățători, Petre și Pavele, *întemeierea apostolilor*... Pe propoveduitorii cei tari și de Dumnezeu vestitorii, *căpetenia ucenicilor* tăi Doamne... *Amândoi verhovnicii apostoli* era plini de Duhul sfânt... Pe *mai marii apostolilor* toți să-i lăudăm, pe dumnezeescul Petru și pe Pavel,... *stâlpii bisericii*... Bucurați-vă Petre și Pavele, ceice sunteți *temeiuri neclătite dumnezeeștilor învățături*... [2] etc. Asemenea atribute i-se dau ap. Pavel și îndeosebi, nu numai împreună cu lui Petru. Apoi Iacob, fratele Domnului se numește: «*următor scaunului* (lui Christos...) *cel întâi pe scaun șezător*, luminătorul bisericii... pe care adunarea apostolilor l-a ales *a fi sfințitor întâi* în sfântul Sion. [3] Petru, episcopul Alexandriei, e numit: «*piatra credinții.*» [4] Lui Chiril al Alexandriei i-se zice: «*stâlpul și întărirea bisericii.*» [5] Sf. Ioan Gură de aur se numește în multe locuri: «noianul dogmelor cel nedeșertat, *întărirea bisericii, păstor turmei lui Christos*... *stâlp și temeiu bisericei* lui Christos... *piatra cea nesdrobită*... *păstor al bisericei* lui Christos... înainte povățuitor bisericei... [6] etc. Cei trei mari ierarhi: Vasile, Grigore și Ioan, se numesc în repețite rânduri :«*temeliile, stâlpii* cei neclătiți, *întăririle* bisericei lui Christos, stâlpii bunei credințe, *păstorii* bisericei lui Christos, învățând *oile* cele cuvântătoare... [7]

---

[1] Mat. 18, 18.
[2] Mineiu pe Iunie 29.
[3] Mineiu pe Octomvrie 23.
[4] Mineiu pe Noemvrie 25.
[5] Mineiu pe Iunie 9.
[6] Mineiu pe Ianuarie 27 și pe Noemvrie 13.
[7] Mineiu pe Ianuarie 30.

etc. Am putea continua şirul aceloraşi *laude*, cari se aduc şi altor apostoli, precum și unor sfinţi ai bisericei, ca și lui Petru.

Ce urmează din toate acestea? Urmează aceea, că atributele, cu cari este împodobit Petru în cântările noastre bisericești, n'au nici decum înţelesul de a confirma pe seama marelui apostol vre-un primat de jurisdicţie asupra bisericei. Ori, dacă totuș vrea cineva să le dee acest înţeles, atunci în mod logic trebue să reclame câte un primat jurisdicţional și pe sama tuturor acelora, cari s'au învrednicit de aceleași atribute ca și Petru. Amândouă aceste concluziuni — tertium non datur — constitue negaţiunea primatului lui Petru.

Iar ceeace n'a avut Petru, nu a putut da nimănui, deci nici episcopilor romani: Climent, Silvestru, Leon sau altor sfinţi din Apus, a căror pomenire a trecut și în cultul bisericei noastre. Fericite timpuri ale unităţii creştineşti erau acelea, în cari vredniciile bărbaţilor bisericești ai Apusului erau cântate în cuvinte de pomenire cu laudă chiar în cultul bisericei Răsăritului, iară măreţele pilde vii de vieaţă şi credinţă sfântă ale Răsăritului, aflau glasuri de preamărire în biserica Apusului! Așa se edifica şi se întărea *întreagă* biserica lui Christos, păzind unitatea Spiritului prin legătura păcii şi a dragostei. Biserica noastră va păstra în cultul ei şi pe mai departe prăznuirea unora dintre episcopii romani din timpul glorios al unităţii bisericeşti — ca o continuă *mustrare* îndreptată către ceice, prin nejustele lor pretenţii la un primat jurisdicţional asupra creştinătăţii, au stricat pacea sfintei lui Dumnezeu biserici şi au rupt cămaşa cea neîmpărţită a lui Christos! Atributele, cari se dau acelor sfinţi episcopi romani, nu au caracter *jurisdicţional;* biserica le dă și altor mari ierarhi și bărbaţi sfinţi ai săi. Pe sf. Ioan Gură de Aur îl numește: «*verhovnic* (primate) al bisericii..[1] *mai marele păstorilor;*»[2] pe sf. Chiril al Alexandriei îl numeşte: «lauda arhiereilor, *verhovnic* al părinţilor;»[3] celor trei mari ierarhi le zice: «*cârmele* bisericii»[4] etc.

S'au strecurat, ce e drept, în cărţile noastre bisericești unele inexactităţi *istorice*, ca d. ex. tradiţia despre episcopatul lui Petru în Roma, despre botezul împăratului Constantin cel Mare prin papa Silvestru etc. cari ivindu-se mai întâi în Apus, din lipsa de critică a acelor timpuri au aflat primire și în Răsărit. Asemenea inexactităţi vor trebuì îndreptate la o eventuală revizuire a cărţilor noastre rituale, care ori cât de târziu totuş va trebuì să

[1] Mineiu pe Noemvrie 13.
[2] Mineiu pe Ianuarie 27,
[3] Mineiu pe Iunie 9.
[4] Mineiu pe Ianuarie 30.

urmeze.[1] Dar nici decum nu li-se poate atribuì monumentelor literare ale cultului nostru o eroare în *materie de credinţă*, cum este dogma despre primatul jurisdicţional al papilor. Rusul anonim, la care se face provocare, a fost foarte neînvăţat, când credea a o fi aflat.

9. Scriitorul *Mariu Theodorian*, care a publicat canoanele după traducerea Pidalionului şi le-a însoţit de scurte tâlcuiri, ar fi recunoscând primatul papal, când zice: «este nediscutat, că în veacul al IV-lea nimeni în biserică nu contesta, că primul episcop creştin este episcopul Romei».[2] Nu ştim cărei confesiuni îi aparţine dl M. Theodorian, deoarece spunându-i-se în publicitate că ar fi «papistaş», n'a dat desminţire categorică, — dar afirmaţia d-sale o primim şi noi, fără a afla confirmat prin ea pretinsul primat jurisdicţional al papilor. Este adevărat, că în veacul al IV-lea, ba încă şi mai înainte, *locul prim* — de onoare — între episcopi, îl ocupà cel din Roma, ca episcop al bisericei apostoleşti din capitala lumei de atunci. Sinodul al doilea ecumenic (veac. IV. a. 381) confirmă acel loc pe seama episcopului roman, când aşează pe cel din Constantinopol în locul al doilea, decretând în can. III: «Episcopul însă al Constantinopolei, să aibă *pronomiile (presvia) cinstei*, după episcopul Romei, *pentrucă* ea (Constantinop.) este *noua Romă*».[3] Episcopul roman primeşte deci, din drept bisericesc, pronomiile *cinstei* în locul prim, *fiindcă* era episcopul Romei celei vechi. Dar acest *primat de onoare din drept bisericesc*, este de tot altceva decât primatul de supremaţie monarhică, de putere jurisdicţională şi de autoritate infalibilă în materii de credinţă şi morală — din drept divin, pe care îl are papa astăzi în biserica papistă. Acest din urmă primat este *de tot străin de organizaţia bisericei vechi ecumenice*, care nu l-a recunoscut niciodată, cum nu-l recunoaşte nici astăzi biserica ortodoxă. «*Locul prim*» — după interpretarea Pidalionului[4] — îl avea episcopul roman, iar «*locul al doilea*» îl avea cel constantinopolitan: «după *rânduiala cinstei*, şi nu chiar după cinste. După care (rânduiala cinstei) şi întru iscălituri, şi întru şederi, şi întru pomenirile numelor lor, unul este întâi, iară celalalt este al doilea». Intru acestea consta întâia şedere a episcopului roman în biserică, care *nu* a fost «rânduită spre aceea *ca să fie mijlocire de a ţinea unirea între credincioşi*» — zice învăţatul Petru Maior[5] — care aşa continuă «*spre folosul mai cu samă a Românilor*»:

---

[1] De astfel inexactităţi istorice (abstrăgând dela cele dogmatice) au întrat şi în cultul bisericii apusene.
[2] Dreptul canonic oriental. Bucureşti 1905. Vol. I., pag. 128.
[3] Pidalionul. Neamţul, 1844, pag. 101.
[4] Pidalionul. loc. cit. la tâlcuirea can. 3 sinod. II.
[5] Protocanonul lui Petru Maior, pag. 39—41.

«De ar fi întâia şedere rânduită spre aceea ca să fie mijlocire de a ţinea între credincioşi unirea, adevărat când se scornea ceva price în biserică sau ceva eres, la acela pe lângă carele era întâia şedeare şi căpetenia ar fi alergat credincioşii pentru hotărârea pricii, pentru desrădăcinarea eresului, cu un cuvânt pentru chivernisirea păcii, liniştei şi a unirii inimilor credincioşilor, că aceasta este a fi mijlocire de a ţinea unirea între credincioşi. *Dar nici odinioară în biserica lui Dumnezeu nu s'a întâmplat aceasta*, nu s'au ţinut, nu s'au crezut. Cearcă în toate sutele, începând dela apostoli, că de tot altmintrelea vei afla. Ştim că pe vremea apostolilor au fost foarte mare price pentru tăierea împrejur şi pentru legea lui Moisi. Unii zicea, că acelea nu sunt de lipsă spre spăsănie, alţii zicea, că cine nu le va ţinea nu se va mântuì. Creşte sfada, se turbură inimile credincioşilor, vine în primejdie unirea credincioşilor. Trebue dară să caute mijlocire de a păzì unirea şi de a o ocrotì. La cine dară aleargă creştinii? Au la Petru? Ba; *ci la Sobor:* «Rânduiră să se sue Pavel şi Barnaba şi alţii oarecari dintre ei cătră apostoli şi bătrâni la Ierusalim pentru întrebarea aceasta». Fapt. Apost. c. 15. Şi nu Petru, ci tot Soborul au pus sfârşit pricei, au făcut pace şi au ţinut unirea între creştini. ***Soborul drept aceia este mijlocirea de a ţinea unirea între credincioşi, iar nu altul.***[1] Aceiaş vei afla în toată una vreme şi după sfinţii apostoli. Când au fost gâlceavă pentru ziua Paştilor, cine au aşezat-o? S'a amestecat adevărat papa, pe lângă carele era întâia şedere, dar ştiind părinţii că nu el este ţinta şi mijlocirea unirii, nici cum nu l-au ascultat, ci împărechiarea a rămas până la soborul dela Nichea, carele hotărând acea price a unit inimile credincioşilor. Aşişderea când au fost price pentru botezul ereticilor, de trebue să se primească sau ba. Au ostoiatu-s'au sf. Chiprian şi sf. Firmilian şi toţi africanii după judecata şi propoveduirea lui papa Stefan. Ba. Ci măcar că cu afurisania li-s'au lăudat, nemic n'au băgat samă, crezând tare că nici papa n'are puteare de a le poroncì, nici ei nu sunt datori a asculta de dânsul, că nimic nu e episcop episcopilor, precum se vedea Stefan că face cu poronca: «Mai iaste încă (zice sf. Chiprian în sobor), ca fieşte-carele dintre noi să spună judecata sa despre această întrebare, ce pre nimenea să nu judece sau să scoaţă dela împărtăşirea sa pre celce amintrelea nu ca noi va ţinea; că nime dintre noi după socoteala sa se face pe sine episcop episcopilor, şi ca tiranii, cu frica să si-

---

[1] Reproduc aceste tâlcuiri ale lui Petru Maior, ca un «unit» să dea învăţătură şi răspuns colaboratorului dela «Unirea», care în Nr. 37, pag. 325 se întreabă cu privire la biserica ortodoxă: «Unde-i *Centrul Unitar?* Unde-i unitatea aceea, pe care o recitează şi *schismaticii* (adecă: cineva, ai cărui înaintaşi vor fi trecut la papism abia de vre-o câteva decenii, ne face «schismatici» pe noi, cari stăm în biserica ortodoxă de când ni-se pomeneşte neamul!) în simbolul de credinţă?

lească *pre soţii săi* să asculte de el. *Tot episcopul deplin are voe slobodă şi puteare întreagă*, şi precum nu se cuvine pe el să-l judece altul, aşa şi el pre altul (episcop) nu poate ca să judece. Judecata Domnului nostru Iisus Christos toţi să o aşteptăm, cel ce singur are putearea a ne pune pre noi să ocârmuim bisearica sa şi faptele noastre a se judeca? Ba încă sf. Firmilian în epistolia cea către Chiprian îl chiamă pe papa Stefan schismatic, pentru ce nu se dă după învăţătura celorlalţi episcopi, necum să creadă că-i dator să asculte de dânsul şi să se unească cu dânsul: «Câte prici şi împărecheri au câştigat prin bisericile a toată lumea, iar cât de mare păcat ţi-ai grămădit când de la atâtea turme te-ai tăiat; căci te-ai tăiat pe tine însuţi, nu te înşela. Căci acela este adevărat schismatic, care de împărtăşirea unirii cei bisericeşti s'au părăsit». Aceasta price între papa Stefan şi Ciprian de voeşti a o ştì desăvârşit o vei afla pe larg în istoria lui Fleury frăncul, care acum pe rumănie o a întors întru tot învăţatul Samoil Clain [1]. Precum la acestea prici aşa şi la celealalte pururea soborul le-a făcut sfârşit, nu papa, pururea soborul a împreunat, a unit inimile credincioşilor, iar nu cel întâi şezător, nu papa. *Ci pe papa încă îl aducea la rând soborul* şi cu ceialalţi îl unea, precum toate istoriile mărturisesc. Nici nu-mi zică unii dintre latini, că măcar (că) nu are papa putere de a hotărî pricea desăvârşit, dară încai până ce se va hotărî prin sobor trebue să ascultăm de papa, şi de va poroncì tăceare, trebue să tăcem. Nu zică, ziseiu acestea. Că nici asianii când au fost pricea despre ziua Paştelor, nici sf. Chiprian şi sf. Firmilian şi celealalte biserici nu şi-au pus tăcere gurii sale după porunca papii. Şi au socoteşti că n'ar fi plinit aceasta atâţa sf. Părinţi, atâţa mucenici şi mărturisitori, căci au fost mestecaţi întru pricile acelea, de ar fi crezut că papa are acea puteare?»

Aşa este a se înţelege «locul prim» sau «întâia şedere» ce i-s'a recunoscut episcopului roman.

10. Autorul broşurei din vorbă îşi încheie şirul argumentelor prin citarea părerii alor doi «neuniţi de astăzi»: *Nicolae Glubokovskij* şi *Vladimir Soloviev* «cari nu mai văd nici o deosebire de credinţă între biserica orientală şi apusană». Primul face o mărturisire incoloră, care poate aveà şi înţelesul unei învinuiri aduse bisericei apusene. Al doilea întru atâta nu a văzut nici o deosebire de credinţă între cele două biserici, încât a trecut la papism şi s'a făcut «mai papist decât Bellarmin şi decât însuş papa» [2].

Dr. Nicolae Bălan.

[1] Ar trebuì cercetată şi publicată această traducere a istoriei eruditului abate *Claude Fleury*, care şi astăzi ar face preţioase servitii pentru răspândirea cunoştinţelor din istoria bisericească. Fleury se ţine de şcoala galicană.

[2] Dr. Wladimir Guettée, La Russie et son Église. Paris 1888, pag. 33.

PREDICĂ DESPRE ROADELE IUBIREI CREŞTINEŞTI.

(Pentru popor).

Rostită cu ocaziunea conferenţei preoţeşti a tractului Lupşa, ţinută în comuna Lătureni la 21 Maiu 1909.

„Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, şi cu tot sufletul tău, şi cu tot cugetul tău; aceasta este întâi şi mai mare poruncă; iară a doua asemenea acesteia: să iubeşti pe deaproapele tău, ca pre tine însuţi".
Ev. Mat. XXII, 37—39.

Iubiţi Creştini!

Dacă ne vom îndrepta ochii sufletului nostru şi numai pe vre-o câteva clipe către Dumnezeu, carele cu mâna sa atotputernică a adus toate dela nefiinţă la fiinţă, a zidit lumea cu toate câte sunt într'ânsa, vom afla, că atotbunătatea şi dragostea sa cea nemărginită l-a îndemnat să facă lumea aceasta cu toată frumseţea ei şi să o înzestreze cu darurile sale cele bune.

Dragostea l-a îndemnat să facă după chipul şi asămănarea sa pe om, punându-l de coroană făpturilor, şi ca cea mai aleasă fiinţă pe pământ. L-a aşezat pe el în fericire şi îndestulire, l-a înzestrat cu însuşiri alese: minte înţelegătoare şi voinţă slobodă, ca să poată cunoaşte şi alege între bine şi rău, şi l-a pus stăpân peste celelalte făpturi.

Deşi i-a fost dat omului să poată cunoaşte pe Dumnezeu, să i-se închine şi să-i mulţămească pentru bunătăţile ce le-a primit, — ce face el? Nu se apropie de Dumnezeu, ci de bună voie se întoarce dela Făcătorul său, dela Tatăl cel bun, se întoarce dela dreptate şi adevăr şi cade în păcat. Este pedepsit pentru aceasta cu scoaterea din raiul fericirei şi îndestulirei, şi vrednic era să rămână pe vecie în această pedeapsă.

Insă bunul Dumnezeu nu l-a lăsat pe om pierzărei, ci după-ce i-a dat lui nădejdea mântuirii din păcat, i-a trimis bărbaţi aleşi, proroci şi învăţători, cari să-i arete cărările ce duc spre Domnul; i-a dat darurile milei sale bogate, în urmă în nemărginita sa iubire a trimis chiar şi pe unicul său Fiu, ca să mântuiască lumea. «Căci aşa a iubit Dumnezeu lumea, cât şi pe Fiul său cel unul născut l-a dat, ca tot cel ce crede întru dânsul să nu piară, ci să aibă vieaţă de veci. Că nu a trimis Dumnezeu pe Fiul său în lume ca să judece lumea, ci ca să mântuiască lumea prin el» ne spune sfântul evangelist Ioan în evangelia sa (cap. III. v. 16—17).

Toate acestea sunt dovezi despre bunătatea şi iubirea lui Dumnezeu. De multeori şi în nenumărate rânduri şi-a arătat Dumnezeu iubirea sa faţă de oameni.

Iubire cere el şi dela noi, iubire faţă de dânsul şi faţă de deaproapele nostru.

Domnul nostru Isus Christos prin venirea sa în lume, reînoind legătura dintre Dumnezeu şi oameni, ne împreună iarăş cu Dumnezeu şi întemeiază această legătură pe fundamentul cel vecinic al dragostei, pe

iubirea de Dumnezeu şi de oameni. «Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din tot cugetul tău, aceasta este cea dintâi şi cea mai mare poruncă; iar a doua asemenea acesteia: să iubeşti pe deaproapele tău ca pe tine însuţi». Acesta este miezul, acesta e sâmburele învăţăturilor lui Isus. Această iubire a voit el să o sădească în inimile oamenilor!

I.

Iubirea de Dumnezeu este cea dintâi şi cea mai de căpetenie poruncă a legei creştineşti, din care izvorăsc toate celelalte virtuţi, cari trebue să împodobească vieaţa fiecărui adevărat creştin. Ea ne îndeamnă ca pe Dumnezeu mai presus de toate să-l iubim, ca pe binele cel mai înalt. Dar şi mintea noastră ne spune, că Dumnezeu fiind cel mai mare binefăcător al nostru, carele toate le-a făcut şi întocmit spre binele şi folosul omului este cel mai vrednic de iubirea noastră.

Şi oare cum dovedim noi iubirea faţă de Dumnezeu?

Să căutăm la vieaţa noastră, să cercetăm faptele şi lucrările noastre! Se potrivesc ele cu aceasta poruncă înaltă? Sunt ele oare roade ale dragostei creştineşti? Sunt urmări ale iubirei către Dumnezeu?

Dacă privim în jurul nostru în curând ne convingem, că nu totdeauna şi nu de către toţi creştinii se respectează şi împlineşte această poruncă însemnată. Ba chiar din contră, adeseori întâlnim în vieaţa creştinilor noştri fapte necreştineşti, obiceiuri rele, prin cari se vatămă Dumnezeu, ori apoi aflăm întrelăsarea unora de a-şi îndeplinì datorinţele creştineşti.

Un astfel de obiceiu rău şi păcătos sunt bunăoară *înjurăturile*, cuvintele urîte şi sudalmele prin cari unii vatămă pe Dumnezeu şi lucrurile lui.

Mărimea şi greutatea acestui păcat se arată mai vădit, dacă ne gândim, că sudalmele şi înjurăturile sunt îndreptate de cele mai multeori împotriva chiar a lui Dumnezeu şi a sfinţilor lui, împotriva învăţăturilor şi lucrărilor celor sfinte ale lui Dumnezeu. Se vatămă prin ele deadreptul acela, carele ne-a dat vieaţa şi toate bunătăţile vieţii, atât cele pământeşti cât şi cele vecinice.

Altădată sudalmele sunt îndreptate împotriva deaproapelui, pe carele am fi datori să-l cinstim şi iubim ca pe fratele nostru. Dar şi în acest caz, în cele din urmă ele tot pe Dumnezeu îl ating, căci e lucru firesc, că înjurând făptura, înjuri şi pe Făcătorul şi ziditorul ei.

Şi oare de aceea a lăsat Dumnezeu pe om de cea mai de frunte fiinţă pe pământ, punându-l mai presus de celelalte făpturi şi înzestrându-l spre deosebire de ele cu frumosul dar al vorbirei, ca să-şi folosească acest dar spre scopuri rele şi ticăloase? Ca să înjure pe Dumnezeu şi făpturile lui? Ca să vorbească lucruri netrebnice şi urîte? De bună seamă, că nu!

Ci ca să-şi folosească însuşirea vorbirei aşa precum se cuvine unei făptuiri alese, făcută după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, adecă:

Să se roage, să preamărească pe Dumnezeu, dela carele ne vine şi primim toată darea cea bună şi toate bunătăţile desăvârşite;

să înveţe adevărul, să împartă învăţături bune şi folositoare, să dee poveţe creştineşti deaproapelui său, mai ales celor tineri;

să laude şi înalţe virtutea, faptele cele bune şi pe cei virtuoşi;

să combată fărădelegile şi să mustre pe cei păcătoşi.

Spre astfel de scopuri a lăsat Dumnezeu omului, să-şi folosească graiul şi limba sa.

De aci urmează, că celce înjură şi sudue pe Dumnezeu, pe binefăcătorul său cel mai înalt, săvârşeşte un păcat greu, face o greşală înfiorătoare. Unul ca acela vatămă adânc pe Dumnezeu, lucră în contra voinţei lui, acela nici decum nu iubeşte pe Dumnezeu; căci numai „celce are poruncile lui, şi le împlineşte, acela este care îl iubeşte".

Un alt obiceiu rău şi stricăcios este *părăsirea casei lui Dumnezeu*, cercetarea neregulată a sfintei biserici. Sunt unii creştini, cari în dumineci şi sărbători numai atunci merg la biserică, când nu au altceva de lucru, iar altădată părăsesc sfânta liturgie pentru ori-ce lucru mic.

Arătăm oare cu aceasta, că iubim pe Dumnezeu mai presus de toate? Nu, ci mai puţin de cât pe toate celelalte.

Biserica este, iubiţilor creştini, locul sfinţit, unde se săvârşeşte slujba dumnezeiască. In ea se întrunesc creştinii spre a se ruga, a petrece în cugetări evlavioase şi a lăuda pe Dumnezeu. In biserică se vesteşte cuvântul lui Dumnezeu, învăţătura dumnezeiască. Acolo ne împărtăşim cu sfintele taine. In ea este de faţă şi mântuitorul Christos cu trupul său cel sfânt, în sfânta Cuminecătură pe masa altarului. Ea este deci casa lui D-zeu.

Biserica ne învaţă, că toţi oamenii sunt fraţi între sine, pentrucă acelaş sânge dumnezeesc a curs pentru toţi din coasta Mântuitorului răstignit. Şi că toţi, mari şi mici, bogaţi şi săraci, formăm o mare familie, ceeace ne dovedeşte şi împrejurarea, că avem o casă sfântă, care este biserica şi aceiaşi păstori sufleteşti, cari sunt preoţii bisericei.

Tot biserica ne spune, că Mântuitorul nostru Isus Christos, despărţindu-se de apostolii săi spre a se înălţa la ceriu, le-a zis: «Mergând, învăţaţi toate neamurile... învăţându-le să păzească toate câte am poruncit voauă». Aceste cuvinte le-a spus Mântuitorul nu numai apostolilor, ci şi urmaşilor lor, adecă preoţilor. Deci lor le-a poruncit, să vă înveţe, să vă lumineze, ca să ştiţi ce să credeţi, ce să faceţi şi cum să faceţi.

Dacă preoţii sunt datori să vă înveţe, să vă lumineze, să vă facă cunoscute tainele sfintei noastre legi apoi şi voi sunteţi datori să veniţi la sfânta biserică şi să ascultaţi şi să primiţi poveţele şi învăţăturile lor.

Multe urmări binefăcătoare ar avea asupra creştinilor cercetarea regulată a sfintei biserici. Câte învăţături sfinte n'ar auzi, câte lucruri plăcute n'ar învăţa aici! Pătrunşi şi însufleţiţi de aceste binefaceri s'ar căi

pentru faptele lor cele rele din trecut şi ar lua hotărîri pentru îndreptarea vieţii lor.

Insă creştinul, care şi în ziua de azi, şi în dumineca viitoare şi în cealaltă lipseşte dela sfânta liturgie, n'aude nimic din legea creştinească, nici sfântul apostol, nici cetirea din sfânta evanghelie, nici cazanie şi astfel perde deprinderea de a mai asculta învăţături şi lucruri sfinte. El ajunge dela o vreme, de par'că nici n'ar mai fi creştin. In locul învăţăturilor curate creştineşti, se dedă a asculta clevetiri, înjurături josnice şi alte cuvinte urîte, se învaţă a face lucruri rele, cari îl duc la pierzarea sufletului.

Dar nu aşa făceau creştinii cei de demult, ci se puneau cu toată inima şi îndeplineau învăţăturile legii până în amănuntele ei. Astfel au ţinut şi ne-au păstrat părinţii şi strămoşii sfânta noastră lege.

Să luăm deci pildă dela ei şi să facem şi noi ca dânşii. Să venim cât de des, să cercetăm cât mai regulat sfânta biserică, fiind de altcum şi poruncă bisericească, de a asculta in dumineci şi în sărbători sfânta liturgie, şi să mulţămim sub decursul ei lui Dumnezeu, pentrucă ne-a ajutat în săptămâna trecută în lucrările noastre, să cerem ajutor nou şi pentru săptămâna viitoare, ascultând cu evlavie învăţătura ce se dă acolo.

Dacă o săptămână întreagă lucrează omul numai pentru trup, cele pentru suflet unde oare le va agonisi, de nu va cerceta în zilele de serbare biserica.

Să ţinem în cinste şi sfinţenie învăţătura bisericei, împlinind toate poruncile ei.

Numai aşa vom putea dovedi iubirea noastră către Dumnezeu şi legea lui sfântă.

II.

Din iubirea faţă de Dumnezeu izvoreşte iubirea faţă de deaproapele. Căci însuş Mântuitorul a zis: «Ori-ce veţi face unuia dintre aceşti mai mici ai mei, mie mi-aţi făcut». Cu alte cuvinte, nu vom iubi pe Dumnezeu şi să urîm pe deaproapele şi nu vom putea iubi pe deaproapele şi să urîm pe Dumnezeu. Tot Mântuitorul a zis: «Aşa să vă iubiţi unul pe altul, precum eu v'am iubit pre voi, şi întru aceasta va cunoaşte lumea, că sunteţi învăţăceii mei». Adecă să arătăm că suntem creştini, nu numai din gură, ci cu fapte de ale dragostei creştineşti.

Ar trebui deci să ne pătrundem de adevărul acestei porunci a iubirei creştineşti, pe urma căreia răsare pacea şi bunăînţelegerea între oameni.

Cu toate acestea cu durere constatăm, că nu numai nu este pace şi bunăînţelegere între creştini, ci adeseori nu găseşti nici cea mai neînsemnată umbră a dragostei creştineşti, ci mai în curând întâlneşti tot felul de clevetiri, mărturisiri strâmbe, batjocuri, înjurături, pizmă şi duşmănii, cari sunt aproape lucruri de toate zilele.

Şi de ce? Pentrucă nu suntem conduşi, de poveţe creştineşti: de a fi iertător unul altuia, de a fi îngăduitori unii faţă de alţii, pentrucă

ne lipseşte dragostea creştinească, carea toate le iartă, carea nu pizmueşte, ci vrea binele tuturor.

Porunca iubirei deaproapelui o vom împlinì dacă urmăm sfatul dat de Mântuitorul Isus, carele ne zice: «Toate câte voiţi să vă facă voauă oamenii, faceţi şi voi lor».

Nu-ţi voieşti paguba ta, nu voì nici tu paguba altuia. Nu voieşti, ca alţii să te clevetească, nu clevetì nici tu pe alţii. Nu voieşti ca alţi să mărturisească strâmb asupra ta, nu mărturisì nici tu strâmb asupra altuia. Tu nu voeşti ca alţii să te înjure, nu înjura nici tu pre alţii. Tu nu voieşti ca alţii să se mânie pe tine, nu te mânia nici tu pe alţii. Tu nu voieşti, ca alţii să te pizmuiască, adecă să se bucure de răul şi să se întristeze de binele tău, nu pizmuì nici tu pe alţii. Tu nu voieşti ca alţii să te batjocorească, nu batjocurì nici tu pe alţii, şi aşa mai departe.

Implinind acestea, am împlinit a doua poruncă mare, care e: «Să iubeşti pe deaproapele tău ca pe tine însuţi».

*

Să ne silim deci, iubiţilor creştini, din toate puterile noastre a duce o astfel de vieaţă, care să placă lui Dumnezeu, să împlinim poruncile lui, să încunjurăm păcatul, toate faptele noastre să izvorască din dragostea creştinească, căci atunci şi numai atunci ne vom agonisì fericirea cea vecinică şi câştiga mântuirea. Amin. *Preotul Ioan Handa.*

CUVÂNT DE ADIO

la moartea regretatului protopresbiter al Chişineului, **Dr. Ioan Trailescu,** ţinut la 20 Iulie (2 Aug.) 1909.

„Bine slugă bună şi credincioasă, peste puţine ai fost credincios, peste multe te voiu pune; întră întru bucuria Domnului tău“.
Matei 25. 23.

Iubiţilor creştini!
Jalnică adunare!

Cu aceste adânc pătrunzătoare cuvinte ale Mântuitorului nostru Isus Cristos, mă apropiu acum de scumpă ţărîna ta, o preaiubitul meu dascăl şi coleg, ca să-ţi aduc, în ceasul trist al despărţirii, prinosul recunoştinţei şi al dragostei elevilor tăi, — cari deplâng amar moartea timpurie a fostului profesor, odinioară Dr. Ioan Trailescu, mai apoi protopresbiter al tractului Chişineu.

Am venit din depărtare, din creerii munţilor Bihor, ca să-ţi arăt ţie, bunule şi adoratul meu tovarăş în viea Domnului, că «slugă bună şi credincioasă ai fost», şi, că din şcoala ta din care ai plecat şi de unde ieşirăm noi, n'ai plecat fără de urmă, nu te-ai dus fără a sămânà şi fără a cultivà o floare mică şi uitată, floarea recunoştinţei fieşti a tuturor şcolarilor tăi, cărora ne-ai fost un părinte iubit, scump la vorbă şi înţelept la sfat.

Mă cutremur în toată ființa mea la gândul negru, că o comoară atât de bogată de învățătură, un chip atât de luminos și blând, o inimă atât de bună și iubitoare, se va așezà în pământul rece și nesimțitor, și n'o să-ți mai audă elevii graiul, nici preoții, bunii tăi frați din tract, nici învățătorii, a căror amic și povățuitor erai, glasul de chemare la lupta stăruitoare pentru înălțarea poporului, pentru a cărui fericire și înălțare în cultură, totdeauna ai fost gata a te jertfi.

Au trecut ani în sînul veciniciei, de când ai părăsit seminarul și catedra de profesor, dar simt, par'că, și azi puterea fascinantă a dicțiunei tale senine, convingătoare și luminoase și par'că e minciună adevărul crud al morții tale, și cugetarea mă transportă în lunci de ideal, plămădit în sufletul tău sburat printre îngeri, în mintea ta, ce acum tace, — și Te admir, cucernic, ca pe-un preot, care și-a ciuptat dreptul a fi luat de model, în biserica ort. română din dieceza Aradului.

Și în aceste clipe, când mă înalț cu sufletul la nobilul tău suflet, — când, dintr'odată, îmi fulgeră durerea simțul și-mi cere să mă cobor aici, în lumea cuprinsă de-o negrăită jale, — te întreb, sfios, de ce te-ai dus dela noi? de ce nu ți-a fost drag de soția ta, de copil și fetițele tale, și de noi, de toți, — de ce? Uite, buzele mele tremură și ochii mi-se scaldă în lacrimi, privind sicriul tău, acoperit cu cununi frumoase, verzi și vii, cu flori mândre și frumos mirositoare. — Dar mă mângăi, că din lacrimile mele și ale generațiunilor de preoți tineri, cari te-am iubit, vom răsădì, din grădina sufletului nostru, în țărîna mormântului tău, florile și cununa iubirii vecinice, — care va rămânea, ca bradul, verde și vie, cât va fi lumea! — O, mai stați, fraților, nu mi-l răpiți, nu mi-l duceți atât de repede!... Și iată, ce-ți mai grăim ție, scumpul nostru Profesor!

Noi, credincioșii tăi fii sufletești, adânc pătrunși de sublimele învățături, cu cari ne-ai adăpat sufletele însetate și dornice de lumină și de adevăr, n'am venit la groapa ta, numai să deplângem pe acela, care ne-a fost tată și frate povățuitor și amic, ci am venit toți cu sufletul aici, să mărturisim *crezul* vieții tale curate. *Ca dela un erou, care a răsbit prin întunecatele șanțuri ale puternicului vrăjmaș, și a ținut până la ultima răsuflare steagul neamului, biruitor, — așa luăm noi, la marginea gropii dascălului iubit steagul cel sfânt al crucii, în mânile noastre, în cutele căruia sunt ascunse firele măiestoase ale sufletului românesc, și punem jurământ, că vom luptà, și luptând vom învinge puterea iadului, ca să 'ncetățenim în lume lumina, stăpânirea încântătoare și fericită a raiului!*

O, iată un *preot mare*, un *caracter de aur*, un *dascăl neprețuit*, un *tată*, un soț devotat! Dacă a fost cineva preot, adânc pătruns de dogmele, de adevărurile eterne, ce le propovăduiește, — cine altul a putut să fie înaintea lui.

Dacă a fost cineva bărbat de onoare, un caracter integru până la moarte, ca Român înflăcărat și cetățean credincios de-opotrivă, nimenia

n'a îndrăznit a-l întrece, pentrucă vulturii în sborul lor, nu vor fi întrecuţi nici odată!

Dacă a fost cineva stăpân pe studiile sale, ca dascăl, cu metod uşor şi cu tact fin, cuprinzând într'o gândire clară un întreg sistem de filosofie, – discernând lucrurile cu îndemânare caracteristică de savant, — puţini se pot măgulì a i urma cu vrednicie.

Dacă, în sfârşit, a fost oarecine gata în tot momentul la sacrificiu pentru binele şi mărirea neamului său, nici un Român, din câţi trăiesc şi-i cunosc vieaţa şi faptele, n'ar fi ezitat, mai puţin va luà toiagul apostolici şi al muceniciei, pentru turma lui Cristos, decât dânsul!...

În acestea, iubiţii mei, am învăţat a cunoaşte şcoala lui, pe catedră, în acestea şcoala lui în vieaţa pastorală.

Păzit-ai, frate drag, cu «credinţă până la moarte» turma lui Cristos! Ca protopop şi preot ai mers în frunte şi ai povăţuit pe iubiţii fraţi preoţi, să-şi împlinească misiunea cu scumpătate! Ai îngrijit, zi şi noapte, de soartea învăţătorilor, pe cari i-ai ocrotit cu dragoste părintească; ai binevestit evanghelia, mărturisind adevărul Domnului, poporului din parohie şi din tract, «cu timp şi fără timp». *Acestea ţi-au fost virtuţile, şi crezul tău în vieaţă, aceste sunt, acum, testamentul tău spiritual, ce ni-l laşi de cea mai scumpă şi de cea mai preţioasă moştenire, pentru noi şi pentru urmaşii noştri!*

Toţi aceia, cari ţi-am înţeles gândul şi nobleţa inimei; toţi, cari am admirat în focul tinereţii avântate, faptele vieţii tale virtuoase, — vom purta cu drag jugul sfânt al lui Cristos, vom ţinea sus şi tare steagul, ce acum se închină, — şi cu adânci şi vii păreri de rău, depunem o lacrimă ferbinte pe mormântul tău!

Odihneşte în pace suflet blând şi cerul să-ţi facă parte de fericirea raiului; du solie înaintea Tatălui ceresc, că noi, ostaşii fiiului său, stăm străji neadormite în sfânta cetate — biserica sa dreptmăritoare — şi mai curând se vor cutremura munţii şi se vor uruì temeliile pământului, decât să-o părăsim ca Iuda; ah! roagă-te pentru noi Domnului şi când vom părăsì aceasta vale a plângerilor să fim cu tine. Amin!

(Urmează iertăciunile dela soţie, copil, copile, tată, frate, soră, cumnaţi, cumnate, veri, verişoare, mătuşe, unchiu, dela P. sânţitul, dela colegii protopopi, dela preoţii şi învăţătorii tractului şi dela popor.)

Al. Munteanu al lui Vasile,
protopresbiter.

MIŞCAREA LITERARĂ.

Cincizeci de predici populare, premiate de Academia română, de *Arhimadritul Iuliu Scriban.* Ediţia II. 425 pagini. Vălenii de munte.

O dovadă că avem înaintea noastră un op valoros, e deja faptul că Academia română l-a premiat, şi că acest op tipărit în un mare număr de exemplare, în relativ scurt timp a ajuns II ediţii.

Trebue remarcată frumoasa prefaţă la ediţiunea I., căci în ea aflăm o caracterizare şi expunere foarte frumoasă şi deamnă a chemării bisericei şi a preotului adevărat, pentru împrejurările între cari trăim azi. Părintele arhimadrit Scriban, carele a dedicat cartea sa: «Memoriei moşilor mei Arhiereii Filaret şi Neofit Scriban», ne spune că a simţit lipsă de a să pune şi D-sa la lucru, ca să ridice biserica la acel stadiu, la aceea înălţime, unde corespunzător chemării ei, ar trebuì să stea în toate timpurile. A simţit trebuinţa de a se ocupa cu lipsurile vieţii dela ţară, ca să poată da ţăranului român adevărata hrană spirituală. Pe toate terenele e progres continuu, înaintare continuă, deci şi pe terenul activităţii bisericei ar trebuì să fie progres mai ales acum, când vieaţa de toate zilele impune omului greutăţi tot mai multe. Condiţia primordială a fiecărui progres este: «Dragoste înflăcărată, devotamentul fără margini, entuziasmul nestins şi nelimitat pentru instituţiunea căreia îţi închini activitatea». Cuvintele acestea zise şi scrise de un om atât de activ şi de conştiu de datorinţele chemării preoţeşti, ar trebuì fiecare preot român să şi-le întipărească adânc în mintea şi inima sa, şi conform acestor cuvinte lucrând, suntem siguri că biserica noastră va înflorì şi va înainta.

Tot în prefaţă — extensiune de 10 pagini tipar mic — găsim expuse pe scurt dar foarte bine principiile omilitece, cari sunt mai esenţiale pentru a predica bine. Fiecare preot poate să afle aici regulele, legile şi îndrumările cele mai necesare pentru materia, forma şi stilul predicei; totodată aflăm aici şi îndrumări foarte bune pentru împrejurările şi trebuinţele auzitorilor din diferitele straturi sociale. Cu desteritate deosebită accentuează frumseţea şi valoarea chemării predicatoriale: *«prin carea s'ar putea forma educaţia religioasă a poporului, carea educaţie — acum lipseşte cu desăvârşire»*. Cât adevăr, câtă realitate tristă cuprind cuvintele acestea, şi în ce lumină tristă ne prezintă pe conducătorii actuali ai poporului, o ştim cu toţii, cari numai puţin ne-am ocupat cu starea religioasă a ţăranului român.

Prefaţa dă îndigetări foarte bune oricărui predicător, cum poate mai bine să ajungă la un rezultat frumos.

În prefaţa la ediţia a II. ne spune, ce corecturi şi schimbări s'au făcut la ediţia nouă. E de dorit, ca fiecare predicător să cetească aceste prefeţe.

Predicile după mărturisirea autorului pag. 12 sunt independent lucrate, dupăce alţi predicatori, nu s'au ocupat în special cu predica populară. Scopul autorului este: «să combat viţiile dela sate şi să prezint în colori vii frumseţea virtuţilor creştine întrupate în oameni». Acest scop, putem afirma cu cea mai mare siguritate, că părintele arhimandrit şi l-a ajuns.

Cine va cetì predicele acestea fugitiv, fără atenţiune, va crede şi i-se va părea, că prea sunt lungi şi prea pe larg sunt expuse toate minuţiozităţile. Cetind cu atenţiune şi urmărind cu seriozitate idea principală a predicei, observăm că fiecare propoziţie, fiecare explicare şi clarificare îşi

are locul său bine precizat. Fiecare predică pentru sine reprezintă deja un fond valoros şi face pe cetitor şi auzitor să se cugete la rostul vieţii sale proprii. Toate predicele la un loc ne dau o icoană clară despre o vieaţă creştinească perfectă. Starea religioasă şi morală a presentului, dimpreună cu toate urmările ei, e corect expusă. Consecinţele trase în fiecare predică ne arată o dexteritate foarte mare a predicatorului.

În privinţa formală toate predicile sunt aproape egal lucrate.

Autorul îşi alege o temă, o învăţătură, un adevăr dogmatic sau moral, pe care-l expune apoi clar şi detailat; la fiecare predică vedem ţinta morală a predicatorului. Expunerea temei alese se face după posibilitate în legătură cu evangelia zilei, desvoltându-se materialul întreg în mod logic şi natural.

Predicile, la sfârşitul întroducerei au tema, pe carea adeseori nu ni-o spune autorul, ci lasă pe auzitor să-şi facă concluzia logică din întroducerea predicei, că tema predicei care va fi. La unele predici găsim pe lângă întroducerea principală şi întroducere nouă specială la tratatul predicei (pag. 39).

Împărţirea se face de regulă în 2 părţi, numai foarte puţine predici se împart în 3 părţi. La sfârşitul întroducerei aflăm ici-colea şi o rugăciune frumoasă. Citate din sf. Scriptură aflăm, dar nu prea multe. Citatele sunt din T. V. şi T. N., mai multe din proroci.

Exclamările folosite sunt tot atâtea axioame foarte frumoase.

Fiecare predică cuprinde sfaturi morale şi sfaturi practice. Raportul omului cu Dumnezeu şi cu lumea, vieaţa ideală creştină, vieaţa adevărată religioasă, puterea şi foloasele credinţei, valoarea religiunei creştine, sfaturi educative, momente din vieaţa familiară şi individuală, toate sunt bine şi clar expuse. Concluziunile din materialul expus autorul sau le face însuş şi ni-le spune, sau lasă pe auzitor să-şi facă concluzia. Mai des aflăm accentuată valoarea, puterea şi necezitatea credinţei pentru o vieaţă adevărată creştinească.

În special analizând predicile, vedem că autorul le-a lucrat după legile omiletice, folosind motive, dovezi, explicări; astfel foloseşte motive simpatetice p. 95, motive altruistice p. 70, m. psihologice 321, m. fericirei temporale p. 86, p. 217, motivele fericirei vecinice 245, 254. etc.

In o predică «despre biserică» materialul e prelucrat în mare parte în formă de întrebări.

Descrierile variază, unele sunt bine îngrijite şi vii, aşa p. 136, 244. 169. Sunt descrieri frumoase şi detailate, împreunate cu figuri la paginile: 194 sp. 210, 292, 337, sq. 394, 406 etc. Descriere mai puţin îngrijită e pe pagina 37.

Figuri frumoase şi asemănări pag. 29, 66 etc.

Starea sufletească a creştinului adevărat este frumos expusă p. 51, 52.

Dovezi de toate felurile găsim în predici.

Ca momente psihologice însemnate, însemnăm unele şi anume, să expun foarte clar şi frumos patimile cu izvoarele lor şi cu toate consecinţele lor dezastroase, aşa lăcomia p. 341, sgârcenia p. 357, minciuna p. 377, răutatea p. 390, furtişagul p. 235, mândria p. 239, beţia p. 269, foarte nimerită e mânia p. 289. In contrast cu aceste patimi se accentuiază şi se pun în faţă virtuţile creştineşti cu toate foloasele lor. Tipurile singuratice ale patimilor şi virtuţilor sunt clar şi minuţios descrise, şi fac impresie puternică.

Frumos e expusă activitatea Mântuitorului, în mod istoric în predica dela Joia Înălţării.

Exemplele foarte dese sunt luate din sf. Scriptură şi din vieaţa practică; frumoase sunt pe pag. 120 şi p. 132.

Trecerile dela o idee la alta sunt frumos făcute, deşi uneori nu e material homogen, aşa în predica despre cuvântul dat — jurământul şi pocăinţa. Frumoase sfaturi pedagogice sunt în predicile cari accentuiază raportul dintre fii şi părinţi pag. 229 etc.

Nu stau în raport cu celelalte predici, predica despre împărăţia ceriurilor şi cea despre judecata din urmă, nu sunt aşa frumos lucrate ca şi celelalte şi sunt prea condensate. Terminologia grea este puţină (p. 23 p. 46, p. 47).

Autorul predicilor în general ţine cont de auzitori, de mintea, inima, inteligenţa, cunoştinţele auzitorilor — ţăranii — săi. În privinţa aceasta îl recomandăm ca model tuturor preoţilor dela sate. Predicele aceste menite pentru popor, le poate cetì şi oricare om cult şi va avea o adevărată hrană sufletească şi un îndreptar excelent pentru o vieaţă creştinească liniştită. Limba frumoasă, simplă, uşoară şi totuş aleasă, ne arată pe oratorul şi scriitorul destoinic, dela care numai învăţa poţi.

Am dorì ca aceste predici să fie nu numai cetite, ci studiate de generaţia tânără a preoţilor actuali, ca modele de predici adevărate.

A. C.

INFORMAŢIUNI.

Conflictul ivit între biserică şi stat pentru limba de propunere în studiul religiunii la şcoalele poporale de stat, n'a luat vre-o înfăţişare nouă, deşi ne aşteptam ca datul de 24 Septemvrie, prefipt de ministrul cultelor pentru revocarea orânduelii arhiereşti, să împingă spre un nou stadiu, dacă nu spre un desnodământ. Procedura bărbătească, a celor două biserici reprezentate prin păstorii lor de frunte, precum şi ţinuta hotărîtă a clerului, care e gata a-şi pune în cumpănă existenţa, lipsindu-se de plata dela stat, decât să-şi mânjască caracterul de cinste curată prin slujirea unor gânduri vrăşmaşe acestor biserci şi acestui neam — ne îndreptăţesc a nădăjduì, că ministrul va trage consecvenţele nemai pomenitei sale îndrăzneli.

Reuniunea de misiuni, care şi-a luat fiinţa prin decretul sinodului arhidiecezan din 1904 şi 1906, a bisericei unite, şi-a ţinut întâia adunare generală în Blaj în zilele 22—24 Septemvrie a. c. «Unirea» Nr. 37 aduce amănunţită dare de seamă despre adunarea acestei Reuniuni, căreia recunoscându-i marea însemnătate pentru înălţarea spiritului creştinesc şi a nivoului moral în sânul poporului de confesiunea gr.-cat. ţinem să scoatem la iveală câteva momente din această sărbătoare de sănătoasă premenire sufletească. Importanţa oricăror întovărăşiri cu porniri nobile, a ori căror reuniuni ori societăţi, cari şi-au scris pe steagul înălţat de ele propăşirea binelui obştesc în orice direcţie, e recunoscută azi de toată lumea, de toţi ceice îşi frământă sufletul cu găsirea mijloacelor celor mai potrivite pentru a face opoziţie şi a biruì tendinţele distrugătoare ale acestor vremi. Fără îndoială asociarea preoţimei, pentru injghebarea unui curent de îndreptare sănătoasă, atât în sinul preoţimei însaş cât şi mai vârtos pentru îndreptarea moralităţii poporului, căruia slujesc, e de cea mai mare însemnătate, ştiut fiind, că morala adevărată este singurul temei sigur, pe care se poate clădì cu nădejde de trăinicie existenţa individului ca şi a unui popor. Preoţii fiind slujitorii altarelor sfinte, păzitorii neadormiţi ai moralei publice ca şi private, au cea mai sfântă datorie a muncii fără preget pentru întronarea împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ — în suflete — şi deci au datoria a folosì toate mijloacele şi modalităţile prielnice. Din această poruncă a izvorît şi Reuniunea de misiuni sacre pentru popor. «Mijloc probat şi sigur de a ne ferì poporul, de a ni-l păstra şi de a ni-l îndulcì totodată, sunt misiunile sacre. Numai cine a văzut cu ochii rezultatul misiunilor poate să-şi închipue câte inimi se induplecă, câţi genunchi se pleacă, câte lacrimi picură şi câte păcate *publice* încetă cu acestea ocaziuni sfinte».

Scopul nostru fiind de astădată să luăm act numai de adunarea generală a Reuniunei de misiuni — cu rezerva de a revenì asupra lor în legătură cu ce ar trebuì să se facă şi la noi într'o asămănătoare direcţie spre care am fi indicat în parte prin «Conferenţe religioase», — ne mărginim a spune că această adunare a fost baie curăţitoare pentru acei vre-o 60 preoţi cari au alergat la Blaj mânaţi de povaţa «Doftore vindecă-te pe tine însuţi». S'au ţinut dese meditaţii religioase despre scopul nostru aici pe pământ, vrednicia statului preoţesc, «Fiţi desăvârşiţi precum tatăl vostru ceresc desăvârşit este», asupra gravităţii şi răutăţii păcatului peste tot şi în special la preot, despre moarte... etc. O conferenţă despre lipsa de a se cunoaşte omul pe sine însuş pentru a putea ajunge în statul perfecţiunii, eventual a progresa în el. Dimineaţa şi seara acestor zile s'au ţinut slujbe d-zeeşti, pe cari la sate «nu avem vreme» ori «nu e obiceiul să le ţinem» iară înaintea de masă s'a cetit o scrisoare a Pontificelui Roma adresată preoţimei, apoi din învăţăturile lui Efrem Sirul despre preoţie, precum şi din cartea sf. Ioan Gură de aur cu acelaş subiect. Tot atâtea momente acestea, menite a stârnì în suflete dragostea de slujbă, devotamentul şi

râvna sfântă pentru împlinirea chemării preoţeşti în conglăsuire cu însărcinarea primită dela Mântuitorul.

Şedinţa adunării s'a ţinut Vineri în 24 l. c. Aici s'a accentuat necesitatea strângerii rândurilor mai ales pe teren bisericesc, s'a stăruit asupra importanţei misiunilor pentru preoţi, fapt prin care «se cimentează colegialitatea între ei, dă ocaziune la adăparea de nou curaj şi de putere şi la aflarea de mijloace pentru a şti şi a putea afla căi de a ţinea departe de poporul nostru multele primejdii». Reuniunea are membri 118 ordinari şi 5 ajutători şi o avere de 75 cor. sporită prin noua donaţie a mitropolitului de 1000 cor.

Alegerea Stareţului la Mănăstirea Neamţu. Cu prilejul vizitelor Mitropolitului Pimen al Moldovei pe la mănăstiri s'a ales conducător al mănăstirei Neamţu protosinghelul Valerie Moglan, act asupra căruia «Neamul Românesc» semnalează «o rară bucurie, dar bucurie mare şi legitimă» căci e un «călugăr energic, cuvios, plin de zel pentru prosperitatea mănăstirei, şi el însuş grozav de nemulţămit cu stările de azi ale vieţii călugăreşti». Luăm ştire cu bucurie despre începutul bun în alegerea persoanelor chemate să dee adevărată vieaţă bisericei ortodoxe de dincolo, şi ne alăturăm cu drag uralelor pentru izbândă desăvârşită în munca mare de premenire şi îndreptare în sânul acelei biserici bântuită de multe nevoi şi păcate, care se aşteaptă!

Ocupaţii frumoase la studenţii de aiurea. În legătură cu congresul studenţesc, ce s'a ţinut la Iaşi, despre a cărui roade noi cei de aici vom lua ştire numai din gazete, oprită fiind participarea studenţimei noastre la acest congres, — revista «Neamul Românesc» tipăreşte informaţii despre activitatea societăţilor studenţeşti germane. Din aceste reproducem următoarele, pentruca să se vadă cum oameni laici muncesc pentru răspândirea ideilor religioase şi cât de trainică e legătura înfiripată la şcoală într'o solidă organizare, care ţine într'un strâns mănunchiu bătrâni albiţi cu tineri dornici de vieaţă şi propăşire folositoare:

«O astfel de societate e aşa numita «Deutsche christliche Studenten-Vereinigung», pe care studenţii mai în scurt o scriu numai D. C. S. V., şi o pronunţă «De-ţe-es-fau». Ea are filiale pe la toate Universităţile germane şi e frecventată de toţi studenţii dela toate Facultăţile. Deşi societate religioasă, nu teologii sunt însă într'ânsa în cel mai mare număr. Ei sunt minoritatea şi se găsesc acolo studenţi în matematici, ştiinţele naturale, etc. Sigur că în ţara noastră plină de indiferentism religios asta pare de mirat. Totuş la Nemţi aşa e, şi cel mai firesc lucru.

În această societate se ceteşte Biblia şi se ţin conferinţe. Se alege în cursul vre-unui semestru câte o epistolă a vre-unui apostol, şi se comentează. În fiecare şedinţă, şi sunt odată sau de două ori pe săptămână, se întrunesc câţi pot. Unul care are titlul de «referent», comentează, iar după ce a terminat, se încinge discuţia relativ la ideile exprimate în pa-

sagiul de comentat. Conferinţele se ţin tot pe tema creştină. Uneori ele sunt ţinute de persoane din afară, precum misionari, preoţi, etc. Misionarii aduc la cunoştinţă lucruri de un foarte mare interes de prin locurile prin care au umblat. Ori, dacă nu-s misionari propriu zişi, se fac dări de seamă despre cutare carte care relatează despre misiunea în cutare parte.

Nu numai Nemţi găseşti aici. Uneori vin cu relaţii foarte importante bărbaţi de altă naţiune, cari muncesc pe aiurea pentru răspândirea evangheliei. Astfel vin uneori Francezi, cari povestesc ce fac pe acasă la ei, în teritoriile îmbâcsite de socialism, pentru predicarea numelui lui Christos.

Ceice au încheiat cu vremea studenţiei continuă apoi frăţia lor în altă societate, cu titlul de «Altfreundeverband der deutschen christlichen Studentenvereinigung». Din această societate doi membri se află şi în România: unul e pastorul Friederic Erasmus dela comunitatea protestantă din Câmpina, iar altul e un preot român din Bucureşti.

Că în aceste societăţi se lucrează ceva, se vede din conferinţele pe care le ţin în fiecare an. Anul acesta, se ţin în Stuttgart la 4 şi 5 Septemvrie, şi vor avea ca obiect principal de discuţie: Ideea mântuirii în timpul nostru. Pe această ideie fundamentală conferinţele care se vor ţinea sunt:

1. Evanghelia muncii;
2. Arta ca religie;
3. Principiul mântuirii în religie şi,
4. Evanghelia mântuirii în lumea păgână.

Dintre conferenţiari numai doi sunt cu ocupaţii curat bisericeşti. Cel dintâi e funcţionar financiar.

Cu o programă mai întinsă şi mai internaţională există altă societate: «Federaţia universală a studenţilor creştini».

Această societate există de vre-o doisprezece ani, şi şi-a ţinut înâia adunare la Wadstena, în Elveţia. Scop are de a uni în acelaş mănunchiu sufletesc pe studenţii creştini de orice confesiune cari recunosc pe Isus Christos de călăuză a vieţii lor.

Întrâ'nsa se află studenţi de toate neamurile, până şi Chinezi şi Iaponezi.

Anul trecut, şi-a ţinut adunarea în Tochio, iar anul acesta la Oxford. Dau, după «Journal de Genève» (27 Iulie 1909), relaţii de ce s'a făcut acolo anul acesta:

«Vechiul şi plăcutul oraş Oxford, foarte cunoscut prin Universitatea şi şcolile sale, şi-a deschis porţile dela 15—20 Iulie pentru a opta conferinţă a «Federaţiei generale a studenţilor creştini». Delegaţii, în număr de o sută optzeci, dintre cari şaizeci de dame, reprezintau douăzeci şi şapte de ţări din cele cinci părţi ale lumii. Elveţia îşi avea şase.

«Delegaţii au găsit o ospitalitate cu adevărat britanică în diferitele şcoli, unele mai pitoreşti decât altele prin curioasa lor arhitectură. Şedinţele ţinute în «Exeter Hall» fură de un interes binefăcător şi captivant. Un loc larg fù lăsat edificării sufleteşti şi relaţiilor individuale. Afară de aceasta,

se prezentară lucrări despre diferite obiecte de actualitate, care fură urmate de discuţie bine nutrită. Să menţionăm titlurile a trei dintre ele:

1. Cum mişcările noastre studenţeşti ar trebuì să coopereze la deslegarea problemelor sociale moderne.

2. Se poate spune în limba experienţei că apologetica ar fi de vre-un folos adevărat pentru a aduce pe studenţi să creadă în Iisus Christos?

3. Contribuţia Apusului la întemeierea Bisericii de Răsărit.

«Adunarea şi-a avut şi partea ei recreativă. De trei ori, cu multă amabilitate, studenţii celor mai vechi Colegii ne-au primit în parcul lor cu arbori seculari şi cu pajiştile de iarbă catifelată. Într'altă zi un vapor ne duce să facem o plimbare pe Tamisa.

«Veniţi la Oxford din tote punctele orizontului, delegaţii plecară cu un curaj nou şi cu o credinţă mai mare pentru a muncì în centrele universitare, în care sunt chemaţi să trăiască, la realizarea frumoasei lor devize: a face pe Christos Rege».

Putea-vom visa şi noi o aşa stare, când la noi şi clerul e departe de conştiinţa unei munci chibzuite şi unitare?

Ornate bisericeşti. În cadrul sărbărilor culturale, aranjate ăst an în Bălgradul nostru, vestit prin trecutul său, cu prilejul adunării gen. a «Societăţii pentru fondul de teatru român» a încăput şi o expoziţie de ţăsături şi lucrări manuale pregătite în atelierul din Orăştie a Reuniunii femeilor, în fruntea căreia se află d-na Longhin-Hossu din Deva. Expoziţia deşì mică, a fost o puternică afirmare şi îndreptăţită justificare a întreprinderii. Aici s'au văzut ornate bisericeşti — odăjdii preoţeşti — de o rară frumseţă şi multă trăinicie. Gândul, care a trebuit să robească sufletul tuturor celor cari au avut plăcerea să guste farmecul odăjdiilor preoţeşti ca product şi execuţie — să zicem — naţionale, a găsit expresie în un articol de fond al «Drapelului», din care spicuim ceva acum, având de gând să revenim asupra importanţei mari ce o are provederea bisericilor noastre cu cele trebuincioase prin noi înşine. «Între lucrurile expuse erau şi nişte odăjdii preoţeşti şi diaconeşti de-a întregul ţesute cu ornamente româneşti în fir şi diferite colori. Erau de o frumseţă rară şi preţul lor varia cam între 100 şi 300 cor. Era lucru solid românesc şi de ţiniş. Unde ar fi norocul să le dea D-zeu preoţilor noştri atâta viaţă cât ţine d. e. o asemenea garnitură de odăjdii pregătite din material solid prin răsboiu, fără nici o cusătură. Invidiam formal pe preoţii, cari încercau cu mândrie epitrahilele (patrafirile!) şi nu se mai puteau despărţì de ele. Aşa de bine îi prindeau, şi mă gândeam la — iertaţi-mi vorba grea — la sdrenţele pe cari le cumpără ai noştri dela străini cu bani grei. Nişte odăjdii, cari te orbesc la prima vedere deşì sunt după gust străin lucrate şi cari apoi după prima picătură de luminare ori după prima ploaie ce le surprinde la vre-o procesiune s'au dus!» Şi aşa continuă, apelând la cele două biserici pentru a monopoliza această industrie românească pe sama lor, fapt prin care s'ar da un însemnat avânt şi comerciului nostru, rămânând întreg câştigul al nostru.

Din colecțiunea de predici a profesorilor Dr. Tarnavschi și Dr. Voiutschi, ediția II. a apărut tomul I. Se avizează deci toți cei interesați, că zilele acestea se va face expediția tomului I, și anume celor cari l-au prenumărat și solvit la timp, li-se va trimite francat, iar celor întârziați numai dupăce vor fi răspuns prețul în mod *anticipativ,* dimpreună cu portul poștal, așadară 6 cor. + 30 fil., (pentru România Lei 7 + 50 bani). Pentru expediția recomandată are a se mai adaoga suma de 25 fil. (respective 30 bani pentru România). La dorință opul se trimite și compactat pentru câte 1 cor. de fiecare tom. Orice sume au a se trimite numai pe adresa: *Dr. Dimitrie Cioloca, profesor în Caransebeș* (Karánsebes), la care unic se și poate procura opul.

Recomandăm și din parte-ne cu toată stăruința aceasta mare și foarte prețioasă colecțiune de predici, care va înlesnì chemarea de învățător a preoților noștri.

În biserica ortodoxă română din regat s'a început deja agitația în vederea alegerii membrilor consistorului superior bisericesc, întrodus prin noua lege sinodală. Experințele practice ce se vor face cu noua lege credem că vor da dreptate celor ce au fost în contra aducerii ei, și vor convertì la alte convingeri pe cei cari au creat-o și sprijinit-o. Și acest rezultat va fi cu folos, întrucât va îndemna pe cei chemați să caute alte căi și mijloace pentru îndreptarea vieții bisericești.

Centenarul lui Șaguna. Numai puține zile ne mai despart de terminul statorit pentru sărbarea pomenirii unui veac dela nașterea marelui Arhiereu. In vederea acelei sărbări, Î. P. S. Sa părintele arhiepiscop și mitropolit al nostru a dat preoțimei un circular, prin care se orânduiește slujirea de parastase în toate parohiile arhidiecezei în Dumineca de 4/17 Octomvrie. Comisia consistorului mitropolitan, care are să stabilească modalitățile sărbării, a stabilit programa următoare:

Duminecă în 4/17 Octomvrie: dimineața la oarele 9 sfânta Liturgie în biserica catedrală, împreunată cu parastas pentru odihna sufletului răposatului mitropolit, și cuvântare ocasională. În acea zi seara ședință festivă, aranjată de elevii seminarului arhidiecezan «Andreian».

Luni în 5/18 Octomvrie: în Rășinari sf. Liturgie, în biserica cea mare, părăstas pentru odihna sufletului răposatului mitropolit, și cuvântare ocasională. Tot acolo desvălirea bustului fericitului mitropolit.

Părintele P. Morușca sulevase idea unui congres preoțesc cu ocazia sărbărilor, spunând cu toată dreptatea, că preoțimea e întâi chemată a-și manifesta recunoștința și venerațiunea; dară idea acelui congres preoțesc a fost contramandată de sus și părintele a trebuit să se mângăie cu un nou îndemn cătră preoțime să vină câți vor putea pe ziua de Luni, când va fi peregrinajul la Rășinari.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date și indigitări tipiconale pe lunile Octomvrie și Noemvrie 1909.

4. **Octomvrie:** Dumineca 20-a după Rusalii, glas 3, voscr. a 9-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările glasului din Octoih și ale zilei mineale, după tipicul Octoihului.

La Liturgie: Cântările liturgiei s. Ioan gură de aur, cu Apostolul și Evangelia acestei Dumineci.

11. **Octomvrie:** Dumineca a 21-a după Rusalii, glas 4, voscr. a 10-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările Octoihului și ale Mineiului.

La Liturgie: Apostolul și Evanghelia Duminecii, s. c. l.

14. **Octomvrie:** Preacuvioasa Paraschiva.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările sărbătoarei, cu Parimii, cu Litie, cu Polieleul și Pripelele zilei s. c. l., cum se prescriu la Mineiu.

La Liturgie: Fericirile din Canonul sărbătoarei, peasna a 3-a și a 6-a; Apostolul și Evangelia sărbătorii, s. c. l.

18. **Octomvrie:** Dumineca sfinților părinți ai Soborului ecumenic al 6-lea, glas 5, voscr. a 11-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările glasului și ale Mineiului.

La Liturghie: cele obicinuite, Apostolul și Evangelia Duminecii a 7-a după Paști.

25 **Octomvrie:** Dumineca 23-a după Rusalii, glas 6, voscr. 1-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările glasului și ale Mineiului.

La Liturgie: Apostolul și Evangelia Duminecii cu cântările obicinuite.

26. **Octomvrie :** S. M. Dimitrie.

La Vecernie și la Utrenie: Toate ale Mucenicului și ale Cutremurului, cum se prescrie la Mineiu pentru aceasta sărbătoare.

La Liturgie: Apostolul și Evanghelia sărbătoarei s. c. l.

1. **Noemvrie:** Dumineca a 24-a după Rusalii, glas 7, voscr. a 2-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările din Octoih, ale glasul și ale zilei mineale,

La Liturgie: Cele obicinuite cu Apostolul și Evangelia Duminecii.

8. **Noemvrie:** Dumineca a 25-a după Rusalii și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, glas 8, voscr. a 3-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările Octoihului și ale sărbătoarei, în ordinea și în măsura prescrisă în tipicul Octoihului pentru Duminecile, cari cad împreună cu o sărbătoare de ale sfinților.

La Liturgie: Cântările obicinuite, Apostolul Duminecii și al sărbătoarei de asemenea: Evangelia Duminecii și a sărbătoarei.

15. **Noemvrie:** Dumineca a 26-a după Rusalii, glas 1, voscr. 4-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările glasului 1-iu din Octoih și ale Mineiului.

La Liturgie: Apostolul și Evangelia Duminecii s. c. l.

21. **Noemvrie:** Intrarea în biserică a s. Fecioare Maria.

La Vecernie și la Utrenie: Toate cântările și Cetirile Praznicului, cum se prescrie la Mineiu.

La Liturgie: Apostolul, Evangelia, Irmosul și Priceastna, toate ale Praznicului.

22. **Noemvrie:** Dumineca a 27-a după Rusalii, glas 2, voscr. a 5-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările glasului din Octoih și ale Mineiului.

La Liturgie: Apostolul și Evangelia Duminecii, Irmosul Praznicului și Priceastna «Lăudați».

29. **Noemvrie:** Dumineca 28-a după Rusalii, glas 3, voscr. a 6-a.

La Vecernie și la Utrenie: Cântările Octoihului și ale Mineiului.

La Liturgie: Apostolul și Evanghelia Duminecii și cântările obicinuite.

Cantor.